

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO
ŠKOTSKI GOSPODARSKI RAZVOJ

Ljubljana, september 2006

ČRT KORINŠEK

IZJAVA

Študent ČRT KORINŠEK izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom dr. Janeza Prašnikarja, in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____ Podpis: _____

KAZALO

1. UVOD.....	1
2. ŠKOTSKA OBLAST	2
3. ZGODOVINA ŠKOTSKEGA GOSPODARSTVA.....	3
3.1. PREDINDUSTRIJSKA DOBA.....	3
3.2. ZGODNJE INDUSTRIJSKO OBDOBJE (1750-1890).....	3
3.3. MODERNA INDUSTRIJSKA DOBA IN RECESIJA (1890-1980)	6
3.4. SEDANJE STANJE ŠKOTSKEGA GOSPODARSTVA.....	7
3.4.1. SPLOŠNO O STANJU ŠKOTSKEGA GOSPODARSTVA	7
3.4.2. STANJE GOSPODARSTVA PO SEKTORJIH.....	10
3.4.3. NAFTA IN PLIN V SEVERNEM MORJU.....	15
3.4.4. MEDNARODNO GOSPODARSKO SODELOVANJE	16
3.4.5. ŠKOTSKI TRG DELA.....	17
3.4.6. ŠKOTSKI TRG KAPITALA.....	19
3.4.7. ŠKOTSKA FISKALNA POLITIKA.....	20
3.4.8. ŠKOTSKA MONETARNA POLITIKA	21
4. ŠKOTSKA POLITIČNA EKONOMIJA V DRUGI POLOVICI 20. STOLETJA	21
4.1. KEYNESIANISEM.....	22
4.2. MARGARET THATCHER.....	24
4.3. BRITANSKA EKONOMSKA POLITIKA PO MARGARET THATCHER	27
5. ŠKOTSKI STRATEŠKI PROGRAMI	29
5.1. FEDS – FRAMEWORK FOR ECONOMIC DEVELOPMENT IN SCOTLAND	31
5.1.1. OSNOVNI PRNCIPI FEDS-a.....	33
5.1.2. DOSEGANJE REZULTATA	34
5.2. SMART SUCCESSFUL SCOTLAND – PAMETNA, USPEŠNA ŠKOTSKA.....	37
6. ŠKOTSKA V PRIHODNOSTI	39
LITERATURA	42
VIRI.....	43

1. UVOD

Adam Smith (začetnik moderne ekonomske znanosti), Sir Alexander Fleming (dobitnik Nobelove nagrade za odkritje penicilina), Andrew Carnegie (lastnik jeklarskega imperija), James Watt (izumitelj parnega stroja in s tem začetnik industrijske revolucije v 18. stoletju), ovca Dolly (prva klonirana žival) in še bi lahko naštevali. Vse to kaže, da je Škotska že dolga leta tako kot del angleškega imperija pa tudi kot samostojna država svetovno pomembna gospodarska sila.

Zakaj ravno Škotska? Škotsko je časnik *Financial Times* proglasil za Evropsko regijo prihodnosti leta 2004/05 (*Foreign Direct Investment Magazine*, 2004), kar zadeva tuje neposredne investicije. Odločitev je temeljila na stopnji razvitosti gospodarstva, strateški usmerjenosti, varnosti, promociji tujih investicij in podobno. Tako priznanje kaže na to, da je Škotska odprto in dinamično gospodarstvo, ki se stalno sooča s spremembami okolja in spodbuja napredek. Celotna skupnost deluje v smeri, da bi ustvarili čim boljše pogoje za zvišanje standarda in promocijo države v tujini ter s tem čim večji pritok kapitala iz tujine. Take in podobne promocije so pripomogle k temu, da je na Škotskem več kot 1500 podjetij s tujim lastništvom. Tuj kapital se je v preteklosti izkazal za gonilno silo razvoja mnogih držav (idealni je primer Irske) in je zato izredno pomemben.

Škotska se je v preteklosti borila za svoje pravice pod zastavo Velike Britanije. Zadnjih trideset let potekajo stalne diskusije o nacionalnem vprašanju Škotske. Kot v vseh drugih zadevah je tudi na tem področju izjemno pomembno vprašanje gospodarstva, le-to pa posredno oblikuje politično okolje. Kaj bi bilo za Škotsko bolje? Ostati pod okriljem Velike Britanije in se predstavljati v smeri gospodarske velesile ali pa se popolnoma osamosvojiti in s političnimi in gospodarskimi ukrepi pospešiti rast in pomembnost Škotske same. Politični poli so na Škotskem glede teh vprašanj zelo deljeni, vendar se glas ljudstva vedno bolj nagiba v prid slednji rešitvi – samostojnosti in suverenosti Škotske v mednarodnem prostoru in znotraj Evropske unije.

Kakšen je bil razvoj škotskega gospodarstva? Kakšno je stanje danes? Kakšni so strateški načrti škotske vlade in kakšni so možni gospodarski in politični okviri Škotske v prihodnosti? Vse to so vprašanja, na katera bom skušal odgovoriti in jih čimbolj jasno predstaviti. Upam, da napisano ne bo končalo samo v knjižnici ampak da bo kakšna ideja padla tudi na ušesa ljudi, ki lahko vplivajo in oblikovanje slovenskega gospodarstva in politike, saj je škotski primer zelo uporaben tudi za Slovenijo.

2. ŠKOTSKA OBLAST

Škotska je že skoraj tri stoletja del večje celote – Britanskega kraljestva. Pred osemnajstim stoletjem je bila več stoletij samostojna, leta 1707 se je po podpisnem Sporazumu o uniji (Act of Union) pridružila Angliji. To je pomenilo konec škotskega parlamenta v Edinburgu in centraliziranje oblasti v Westminsteru. Združitev se je zgodila kljub dolgoletnim vojnem in sovraštvu med obema narodoma, sicer pa je oba naroda združila protestantska vera (Brovč, 2003, str. 14).

Združitev obeh držav je za Škotsko pomenila izgubo samostojnosti in parlamenta. Zakoni, ki so veljali pred združitvijo, so se v obeh državah ohranili, nove zakone pa so sprejemali v skupnem parlamentu. Škotski je sicer ostal nadzor nad šolskim sistemom, pravnim sistemom in sodišči in ohranitev prezbiterijske cerkve (Brovč, 2003, str. 18), vendar pa se je ves ta čas ohranila tudi škotska narodna identiteta in želja po osamosvojitvi.

Po dolgoletnih političnih prizadevanjih raznih skupin je referendum leta 1997, na katerem sta bili zastavljeni vprašanji o vzpostavitvi škotskega parlamenta in o samostojni pristojnosti pobiranja davkov, končno spet pomenil delno decentralizacijo in prenos pristojnosti na Škotsko. Naslednje leto je bila devolucija potrjena tudi v Westminsteru, šestega maja 1999 pa so potekale volitve predstavnikov škotskega parlamenta. Uradno je škotski parlament zaživel prvega julija 1999, ko ga je svečano odprla kraljica Elizabeta. Omeniti velja tudi to, da se je škotski parlament preselil, in sicer septembra 2004, in to v stavbo, ki je letos nominirana za najboljšo arhitekturno stvaritev preteklega leta (Stirlingova nagrada) (Scottish Parliament Building Wins Stirling Prize, 2005). Tudi to kaže na ponost tako na samostojnost, kakor na svojo kulturno dediščino.

Novi parlament ima 129 članov, voljenih po proporcionalnem sistemu, ki postavljajo zakone na področjih, kot so šolstvo, zdravstvo, kmetijstvo in sodstvo. Resorji, ki so še vedno pod izključno pristojnostjo vlade v Londonu, so obramba, zunanje zadeve in državna varnost (Factsheet - Devolution, 2005). Škotska oblast ima poleg škotskega parlamenta, tudi razne druge organizacije, ki skrbijo za posamezna področja gospodarstva. Primer je Scottish Executive, ki je odgovoren parlamentu in ima podobno vlogo, kot v samostojnih državah vlada, seveda z že omenjenimi pristojnostmi.

Zelo pomembna organizacija je Scottish Enterprise. To je organizacija, ki je zadolžena za razvoj škotskega gospodarstva in celotne Škotske. Če bi želeli to institucijo primerjati z bolj uveljavljenimi vladnimi organizacijami, bi lahko rekli, da je to ministrstvo za razvoj. Ta organizacija sodeluje s svojimi programi pri transformaciji škotskega gospodarstva. Skrbi za povečevanje produktivnosti, spodbuja podjetništvo ter nenazadnje tudi modernizacijo gospodarstva z uporabo moderne informacijske tehnologije. Program, ki ga je Enterprise izdal, so poimenovali *Smart, Successful Scotland*, kar v prevodu pomeni – *Pametna in*

uspešna Škotska. Ta program bom kasneje tudi podrobneje predstavil, saj je izjemno dober strateški program, ki si prizadeva za razvoj in rast gospodarstva Škotske.

3. ZGODOVINA ŠKOTSKEGA GOSPODARSTVA

3.1. PREDINDUSTRIJSKA DOBA

Škotska je znana po nižavjih in hribovitih pokrajinah. Idealna podlaga torej za poljedelstvo v nižavjih in živinorejo v hribovitih pokrajinah.

Že v zgodnjem obdobju so se pokazale velike regionalne razlike. Na eni strani je bilo nižavje, kjer je bilo obdelovalne površine v izobilju in tudi povprečna velikost lastniške zemlje je bila precejšnja. Na drugi strani pa goratast, kjer so kmetje obdelovali vsak možen kotichek zemlje, kar je zadostovalo zgolj za preživetje.

Po združitvi kraljevin v začetku 17. stoletja in delni opustitvi mej med Anglijo in Škotsko je prišlo do miru med obema državama. To je pomenilo, da je začela revnejša Škotska dohitevati Anglijo v razvoju in kmalu se je začel njen razcvet. Živinoreja je začela prinašati dobiček in lastniki zemlje so začeli ustanavljati osnovna obrtniška podjetja. Vendar so zopet vidne razlike med razvojem južnega nižavja in severnejšega, bolj goratega področja ter škotskimi otoki. Ljudje v teh regijah so se še vedno le s težavo preživljali in poleg poljedelstva in živinoreje so se začeli sezonsko ukvarjati z ribištvom.

Pivovarstvo in destilacija sta sicer že obstajali, vendar je bila proizvodnja piva in viskija tako majhna, da do izvoza še ni prišlo. Poleg majhne proizvodnje je bila na Škotskem tudi izjemno slaba prometna in komunikacijska infrastruktura. Zanimivo je, da je bila železniška povezava med Edinburgom in Glasgowom, ki sta med seboj oddaljena zgolj 77 kilometrov, vzpostavljena šele leta 1842 (Knox, 2004).

Poleg ostale industrije se je dobro razvila tudi tekstilna industrija, ki je dosegala veliko rast, poleg tega pa se je uveljavljalo ribištvo.

3.2. ZGODNJE INDUSTRIJSKO OBDOBJE (1750-1890)

To obdobje je po vsem svetu pomenilo največji razmah v razvoju. Ena od vodilnih sil v svetovnem razvoju je bila tudi Škotska. Zaloge premoga, jekla in kamna so pomenile, da ima Škotska vse lastnosti za razvoj novih vrst industrije, torej je imela odlične prednosti pred večino ostalih držav. Britansko gospodarstvo je cvetelo in vzporedno z njim tudi škotsko.

Škotska je začela kazati prve znake gospodarskega razvoja in premika iz kmetijske v industrijsko družbo okoli leta 1760. Ta premik pa ni bil tako drastičen kot v sosednji Angliji. Premiki so bili bolj v rahlih spremembah predelave in vrst materiala. Na primer, iz platnenih

tekstilnih izdelkov so se obrtniki preusmerili v bombažne, saj je bila predelava bombaža na novih strojih lažja in bolj ekonomična. Primerjava z Anglijo je tudi v tem, da je bil proces tkanja v Angliji popolnoma mehaniziran že okoli leta 1830, na Škotskem se je to zgodilo šele dve desetletji kasneje (Knox, 2004).

Lokacija Škotske (izhodna točka Evrope proti Ameriki), je pomenila, da je postala Škotska pomembna tranzitna država in povečanje izvoza v Ameriko je pomenilo tudi rast proizvodnje. V začetku je bil največji uspeh Škotske povezan s proizvodnjo bombaža. Kako pomembna je bila tekstilna industrija v obdobju do druge polovice devetnajstega stoletja, pove podatek, da je bilo kar devet desetih delavcev, zaposlenih v obrtništvu, zaposlenih v tekstilni panogi (Safferling, 2000, str. 3).

Na to dejstvo lahko pogledamo s svetle strani – rečemo namreč lahko, da je to privedlo do škotskega podjetništva in vlaganja v razvoj, zaradi česar se je nato Škotska tako naglo razvila. Gradnja tkalnih mlinov je bila namreč draga in stroški obratovanja visoki, zato so bili podjetniki pripravljene tvegati in vlagati v nove panoge in v razvoj. Alternativa tekstilni industriji sta bila industrija jekla (postala pomembna zaradi razvoja železnic) in ladjedelništvo, le-to pa je bilo v tem času gonilna sila družbe. Industrija jekla je že v prvi polovici devetnajstega stoletja začela prevzemati vodilno mesto v škotskem gospodarstvu. K dodatnem razcvetu je posledično pripomoglo razvijajoče se pridelovanje premoga.

Vedno več ljudi se je odločalo za življenje v mestih in množično so zapuščali podeželje. Poleg selitev ljudi v mesta se je pojavila tudi velika imigracija z Irske. To pomeni, da je moral vedno manjši delež kmečkega prebivalstva dobesedno hraniti vedno večji delež ljudi, zaposlenih v industriji. Zato je bila potrebna povečana produktivnost v kmetijskem sektorju in boljši razvoj le tega. Primer povečanja števila prebivalcev v mestih kaže rast števila prebivalcev v Glasgowu in Dundeeju. V Glasgowu se je število prebivalcev v prvih štirih desetletjih devetnajstega stoletja povečalo iz 77 tisoč na 275 tisoč, v Dundeeju pa je ta rast še opaznejša, namreč iz 26.000 na 166.000 (Knox; 2004, str. 4). Kako se je poljedelstvo razvilo, kaže dejstvo, da se je kljub vsem navedenim socialnim premikom (rast prebivalstva in to še posebej urbanega) močno zmanjšal uvoz hrane na Škotsko.

Industrijski razvoj pa na srečo ni potekal zgolj v mestih. Zaradi novih virov energije (voda) se je industrija oz. obrtništvu selilo tudi na podeželje. Sicer industrijski razvoj podeželja ni potekal tako hitro kot v mestih, vendar se je zato vsaj rahlo zmanjšalo seljenje delavcev s podeželja v mesta. To dejstvo je pomembno zato, ker so se socialne razmere v mestih prav zaradi nagle rasti prebivalcev močno poslabšale. Pustošili so revščina in slabe stanovanjske razmere, delavci so delali tudi po šestnajst ur na dan. Slaba je bila medicinska oskrba, saj še ni bilo razvitega zdravstvenega sistema.

V drugi polovici 19. stoletja je ameriška civilna vojna pomenila velik upad izvoza bombaža, prav tako pa je zaradi gospodarskega razvoja Nemčije in Amerike upadlo povpraševanje po

jeklu in premogu. V tem obdobju se je škotsko gospodarstvo preusmerilo v gradnjo ladij in pomorski inženiring (Škotska je leta 1913 proizvedla več ton ladjevja kot Nemčija in ZDA skupaj (Safferling, 2000, str. 4). To je bilo mogoče tudi zaradi novih odkritij, kot so kovinska ogrodja ladij, kasneje tudi jeklena, predvsem pa zaradi nizkih cen premoga (parni pogon) in železove rude. V drugi polovici 19. stoletja so postali Škoti svetovno znani po svoji inovativnosti in po razvitosti njihove znanosti. Delavci v metalni industriji so bili bolj izkušeni in kvalificirani kot drugje po svetu, nižji stroški dela v primerjavi z angleškimi pa so omogočali tudi stroškovno prednost. Vsa ta dejstva so pomenila, da je Škotska nadomestila razvojni zaostanek za Anglijo v zelo kratkem času, na nekaterih področjih je svojo južno sosedo celo prehitela. Razlogi za tak napredek so bila paradoksalno nenehna trenja med Angleži in Škoti ter nezadovoljstvo Škotov z nadvlado Anglije. Anglija je namreč to nezadovoljstvo namreč skušala rešiti z velikimi vlaganji v škotsko infrastrukturo (predvsem cestni in železniški promet), saj je s tem ubila dva muhi na en mah. Na eni strani so bili Škoti bolj zadovoljni zaradi manjšanja zaostanka za Anglijo, poleg tega pa si je z gradnjo infrastrukture Anglija zagotovila možnost hitrejšega vojaškega posredovanja v primeru nemirov zaradi separatizma (Porter, Prince, 2004, str. 437). Tako je bila škotska država, ki je zgradila največ ladjevja, ena glavnih pridelovalk in izvoznic jekla, okrožje v bližini Glasgowa pa je postalo največji svetovni izdelovalec lokomotiv.

Razcvet gospodarstva se je seveda poznal tudi v socialnih razmerah v državi. Plače so bile vedno višje. Plače v okolici Glasgowa so se med letoma 1830 in 1880 povišale za 230 odstotkov, čeprav se je drastično znižalo število delovnih ur na 43 ur tedensko. Relativno visoke plače in manjše število delovnih ur so pomenile tudi razcvet dejavnosti, ki so jih počeli zaposleni v prostem času. Ker take dejavnosti pomenijo potrebo po varčevanju denarja, se je razvil bančni sistem. Prav tako se je začel preporod umetnosti. Pojavile so se velike socialne razlike. Na eni strani so bili izjemno bogati lastniki podjetij (večinoma jeklarn, železnic in ladjedelnic), na drugi strani pa srednji sloj in revni. Podatki kažejo, da je imelo najbogatejših 10 odstotkov Škotov 50 odstotkov celotnega bruto domačega proizvoda, najbogatejši odstotek pa je zaslužil kar dvestokrat več kot najrevnejših trideset odstotkov. Srednji sloj sicer ni bil tako razsipen kot najvišji sloj, vendar je imel tudi ta zaposlene služabnike, za kar bi v današnjem času zagotovo rekli, da so bogati. Koliko služabnikov je bilo potrebnih, pove podatek, da je bilo v Edinburgu leta 1871 petinpetdeset odstotkov žensk zaposlenih kot služabnice (Knox, 2004, str. 8).

Razvilo se je tudi šolstvo. Osnovna šola (od petega do trinajstega leta) je bila obvezna in starši so bili zakonsko obvezani šolati otroke. Kljub temu, da je bilo srednje in visoko šolstvo še vedno omejeno na višji razred, nepismenosti v nižavju praktično ni bilo več, na severu pa je obstajala na le redko.

3.3. MODERNA INDUSTRIJSKA DOBA IN RECESIJA (1890-1980)

V tem obdobju je drastično nazadovala tekstilna industrija v primerjavi z veliko rastjo težke industrije. Le-ta je bila še vedno najbolj zgoščena na južnem delu Škotske, na severu, kjer je do tedaj prevladovala tekstilna industrija, pa so se rojevali veliki socialni problemi. Plače so bile daleč pod angleški povprečjem. Demografski kazalec, ki je najboljši pokazatelj stopnje revščine – smrtnost pri rojstvu, je kljub razvoju medicine na tem področju porasel (122 smrti novorojencev na 1000 rojstev).

Škotska je bila v tem obdobju res v največji meri odvisna od industrije. Ponovni razmah revščine je namreč privedel do zmanjšanja povpraševanja doma in s tem zmanjšanja proizvodnje potrošnih dobrin. Gospodarstvo je proizvajalo večinoma proizvode težke industrije, namenjene za izvoz. Škotski problem pa ni bil le ta. Vse panoge, ki so imele največji delež v gospodarstvu, so bile namreč med seboj tesno povezane in druga brez druge niso mogle obstajati (jeklo, premog). To pomeni, da je bila celotna industrija zelo občutljiva na nihanja v povpraševanju in zato je bila recesija ob zmanjšanju le-tega neizogibna.

Konec prve svetovne vojne je sicer prišlo do rahle ekspanzije zaradi ponovnega nabiranja zalog, vendar je kmalu sledila recesija v proizvodnem sektorju in to je pognalo škotsko gospodarstvo v zelo nezavidljiv položaj. Svetovno povpraševanje skorajda ni bilo in škotsko gospodarstvo se je moralo nujno preobraziti. Vse industrije, ki so bile pretežno usmerjene v izvoz, vključno s proizvodnjo jekla, pridelovanjem oglja, ladjedelništvom in tekstilno industrijo, so doživele velik padec v povpraševanju (Safferling, 2000, str. 5). Škotsko gospodarstvo je bilo tako okorelo, da do konca druge svetovne vojne ni uspelo doseči kakega očitnega preobrata. Zaradi znižanja proizvodnje je zavladovala množična brezposelnost in z njo padec gospodarske ravni. Vsi ti kazalci so bili slabši kot drugje po svetu. Položaj se je še poslabšal, ko je svet prizadela gospodarska kriza po zlomu borze v New Yorku.

Med prvo svetovno vojno je veliko moških odšlo služiti vojsko. To je povzročilo pomanjkanje delovne sile in prisililo ženske, da so se podale na delo v industrijo in tudi na delovna mesta, ki so jih prej opravljali izključno moški.

Vlada se je trudila reorganizirati gospodarstvo in v tridesetih odkupila vsa ladjedelniška podjetja, ki so bila v zasebnih rokah in ki so bila hkrati odvečna. Ta podjetja je zaprla, kar je pomenilo, da se je kapaciteta ladjedelništva znižala za 35 odstotkov, stroški pa so se znižali le za pet odstotkov in nekega večjega izboljšanja položaja ni bilo zaznati. Škotska vlada je v tem času naredila veliko napako. Trudila se je seliti industrijo v področja, kjer je vladala gospodarska depresija, namesto da bi se lotila prestrukturiranja gospodarstva. Žal ni spoznala, da je težava države v napačni strukturi gospodarstva.

Zavedla jo je tudi druga svetovna vojna, ki je znova obudila škotsko težko industrijo (gradnja vojnega ladjevja, proizvodnja eksplozivnih sredstev, itd.). Vendar je takoj po vojni postalo jasno, da so časi težke industrije minili. Do konca petdesetih let prejšnjega stoletja je škotska vlada to končno spoznala ter znižala sredstva državnim podjetjem v težki industriji. Zaradi tega ukrepa (prosti trg) je večina podjetij v industrijah, ki so bile zastarele propadlo, nastajala pa so moderna, nova podjetja. Stara industrijska struktura je začela preobrazbo, tako da so ekonomijo začela preplavljati podjetja lahke industrije, usmerjena na končnega potrošnika in nenazadnje storitvena podjetja.

Podobno, kot je tuj kapital prihajal na Irsko, so ameriška podjetja v iskanju novih trgov začela vlagati v škotsko gospodarstvo. Ta moderna podjetja so poleg kapitala prinesla tudi veliko novih delovnih mest. Začela se je rast storitvenega sektorja.

Konec šestdesetih let je prišlo še do odkritja nafte in plina v Severnem morju, kar je imelo poleg gospodarskih tudi politične posledice. Kakšne, bom opisal kasneje, je pa to odkritje nedvomno pomenilo velik napredek za škotsko gospodarstvo.

Škotska moderna industrija se je skoncentrirala v pasu, ki so ga poimenovali Silicon Glen (Silikonska soteska oz. dolina – glen = soteska, dolina). Poteka med Glasgowom in Edinburgom in v tem področju Škotske je največ podjetij, ki se ukvarjajo z moderno tehnologijo. Največji je tudi delež tujega kapitala. Ni čudno, da je to tudi področje večina velikih mest.

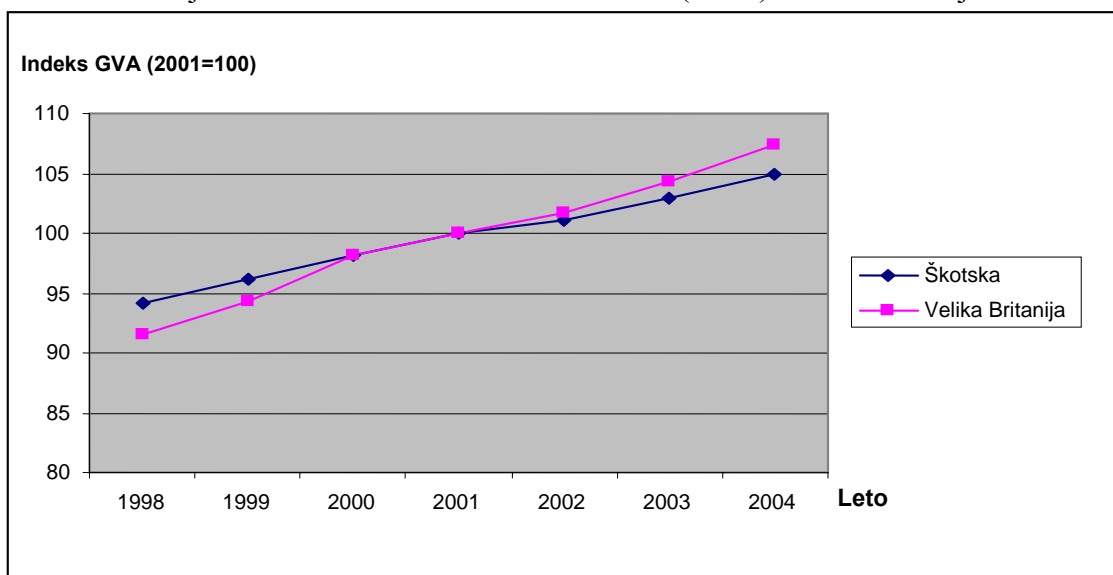
3.4. SEDANJE STANJE ŠKOTSKEGA GOSPODARSTVA

3.4.1. SPLOŠNO O STANJU ŠKOTSKEGA GOSPODARSTVA

Škotska je danes pomembna gospodarska sila. Na eni strani ima precejšnje zaloge nafte, vode, plina in oglja, na drugi strani pa je pomemben faktor v svetovnem tehnološkem razvoju. Znova cvetijo nekdanji škotski aduti – tekstil (kilti) ter proizvodnja in izvoz viskija, vse pomembnejši so novi sektorji, kot so finančni sektor in turizem, ki je v zadnjih letih v razcvetu. Najpomembnejši škotski dosežki so na področju biomedicine. Ustvarili so prvo klonirano žival (Dolly), prvo žival - jagenjček, ki ima v vseh svojih celicah človeški gen (Polly), prednjačijo pri raziskavah primarne človeške celice.

Kljub temu, da se je rast svetovnega gospodarstva v zadnjih letih upočasnila, škotsko gospodarstvo nadaljuje s približno 2-odstotno letno rastjo. Poleg rasti bruto proizvoda raste tudi število zaposlenih. Na sliki 1 (na str. 8), je prikazana stopnja rasti Škotske bruto dodane vrednosti od leta 1998 do 2004 v primerjavi z Veliko Britanijo. Bruto dodana vrednost na prebivalca je kazalec, ki kaže produktivnost določenega področja v primerjavi z ostalimi. Kazalec je tako dobro orodje za primerjavo razvitosti dveh različnih geografskih področij.

Slika 1: Primerjava indeksov bruto dodane vrednosti (GVA) Velike Britanije in Škotske

Vir: Scottish Economic Statistics, 2005.

Rast je predvsem posledica rasti v produktivnost oz. dodane vrednosti storitvenega sektorja, medtem ko je proizvodni sektor v rahlem upadu. V primerjavi s celotnim Združenim kraljestvom je bila rast bruto dodane vrednosti na Škotskem stalno nižja, leta 2003 pa se je ta trend obrnil. Posledica je predvsem že omenjena rast sektorja storitev in posledično celotno prestrukturiranje škotskega gospodarstva. To prestrukturiranje se kaže že v padcu deleža proizvodnega sektorja, ki se je v petih letih do leta 2003 znižal s četrtnine na petino.

Podrobnejša primerjava statističnih podatkov bruto domačega proizvoda v letih od 1989 do 2003 kaže, da je delež škotskega BDP-ja v BDP-ju Velike Britanije nihal. V letih od 1989 do 1995 je rasel (iz 8,5 odstotka na 8,7 odstotka), nato pa do leta 2001 stalno padal do sedanje stopnje, ki je okoli 8 odstotkov. Skladno s tem lahko rečemo, da je škotski BDP v prvem obdobju (1989-1995) rasel hitreje kot britanski, v drugem obdobju pa počasneje. V zadnjih letih lahko rečemo, da sta obe rasti sorazmerno enaki oz. kot sem že omenil, je trend od leta 2003 rahlo v prid Škotske.

Raven razvitosti, ki jo navadno merimo z bruto domačim proizvodom na prebivalca, kjer pa to ni mogoče ali pa je dokaj težko (primer Škotske), pa je tak kazalec tudi bruto dodane vrednosti, ki je na Škotskem dokaj visoka. Večinoma se za Škotsko uporabljajo primerjave z OECD-jem in po BDP-ju in bruto dodani vrednosti je Škotska v tretji četrtini držav. Škotska pozicija znotraj OECD se stalno izboljšuje in zelo blizu je prvi polovici po BDP-ju. Škotska vlada si je zadala strateški plan, da v vseh področjih ekonomije doseže raven prve četrtine članic OECD, kar bo po BDP-ju še precejšen izziv.

Zadnje čase je angleški funt izredno močna valuta in to v mednarodnem okolju pomeni visoke stroške delovne sile. Škotska se ne more zanašati na prednost zaradi nizkega stroška delovne sile, zato si je zadala plan izboljšati produktivnost. Izboljšanje produktivnosti, ki je

tudi pod povprečjem OECD, peša predvsem zato, ker je premalo podjetništva in premalo vlaganj v raziskave in razvoj. Glede na zgodovino, ko je Škotska udejanjila toliko izumov, je to kar težko razumeti. Razlog lahko iščemo predvsem v »begu možganov« in negativnih demografskih kazalcih, kot so padanje števila prebivalstva, staranje le-tega in imigracije. Za izboljšanje stanja teh kazalcev si Škotska prizadeva z različnimi programi in akcijami, ki bi privabili tujce, da bi živeli, se izobraževali in delali na Škotskem.

Strateški programi, kot so Smart Successful Scotland in Framework for Economic Development, ki jih bom kasneje tudi podrobneje opisal, natančno opredeljujejo prednosti in slabosti škotskega gospodarstva, pa tudi glavne priložnosti in nevarnosti (SWOT analiza). Na podlagi tega lahko jasno opredelimo stanje škotskega gospodarstva in morebitno smer njegovega razvoja. Prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti, kot jih opredeljuje program Smart Successful Scotland (Scottish Enterprise, 2004, str. 5), so naslednje:

Prednosti Škotske so predvsem:

- svetovno priznana podjetja Visoko šolstvo, ki daje velik pomen raziskovanju,
- izobraženo in na spremembe v okolju pripravljeno prebivalstvo. ,
- glavne industrijske panoge (obstoječe in nove),
- raziskovalna baza,
- število visoko izobraženih,
- mednarodni sloves,
- ruralna pokrajina,
- identiteta v primerjavi z velikostjo.

Slabosti Škotske so:

- rast proizvodnje,
- domače povpraševanje,
- produktivnost,
- število novih podjetij,
- podjetniško vlaganje v raziskave in razvoj,
- strokovna vrzel,
- globalna podjetja,
- izključene skupnosti in posamezniki (predvsem v gorovju).

Priložnosti se kažejo v:

- novih tehnologijah,
- novih mednarodnih trgov in partnerjih,
- bolj prefinjenih potrošnikih,
- hitrosti sprememb,
- izboljšanju svetovnih gospodarskih razmer.

Grožnje so:

- cenovna konkurenca,
- novi konkurenti,
- zastarele spretnosti,
- sprememba prebivalstvene strukture (staranje in zmanjševanje prebivalstva),
- svetovna negotovost.

Škotska vlada se reševanja in oplemenitenja opredeljenih SWOT dejavnikov loteva na strateški način, in sicer želi izkoristiti priložnosti in prednosti, na drugi strani pa čim bolj zmanjšati vpliv slabosti in groženj.

Razni inštituti (npr. Fraser of Allander Institute, Cambridge Econometrics in Experian Business Strategies) tudi v prihodnosti napovedujejo Škotski visoko rast in razvoj. V naslednjih letih (to je od leta 2005 naprej) naj bi bila rast gospodarstva povezana z vsemi področji in ne zgolj s sektorjem storitev, kot je bilo to v preteklosti, posebej pa naj bi izstopala rast finančnih in poslovnih storitev.

Če povzamemo, je škotsko gospodarstvo sorazmerno razvito, vendar se mora tako kot ostala gospodarstva stalno razvijati. Škotska vlada je zelo strateško usmerjena in taka usmeritev lahko v prihodnosti pripelje do zelenega cilja, ki je doseči tak gospodarski razvoj, da se bo v vseh gospodarskih kazalcih uvrščala v prvo četrtino držav članic OECD.

3.4.2. STANJE GOSPODARSTVA PO SEKTORJIH

Zelo dober kazalec, ki jasno opisuje gospodarsko razvitost določenega gospodarstva, je delež bruto domačega proizvoda določenega področja, v primerjavi z drugimi (World Bank, 2000). V državah tretjega sveta je največji delež primarnega sektorja oz. sektorja, ki obsega kmetijstvo, ribištvo in pridelavo lesa.

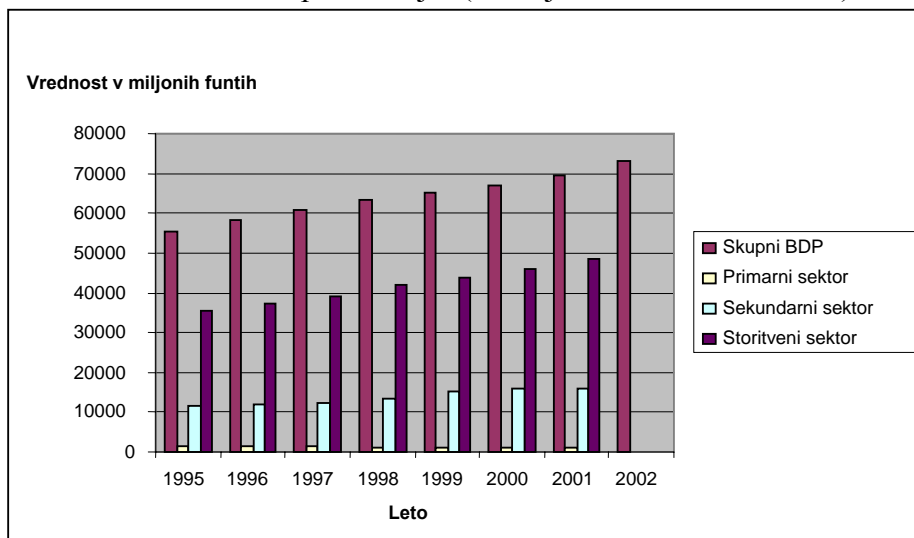
V deloma razvitih državah in v državah v razvoju je opazno prevladovanje sekundarnega – industrijskega sektorja. To področje obsega industrijsko proizvodnjo, pridelovanje rud in elektrike ter črpanje vode, nafte in plina.

Razvite države, kakršna je tudi Škotska, kažejo vedno večji delež terciarnega oz. storitvenega sektorja. Le ta obsega trgovino (na drobno, na široko, nepremičnin), transport, skladiščenje, komunikacijske storitve, izobraževanje, javno administracijo, finančno posredovanje, zdravstvo in socialno delo ter druge storitve.

Dodan je tudi gradbeni sektor, ki pa bi ga lahko uvrstili med storitvenega in industrijskega. Na naslednjem grafikonu (Slika 2 na strani št. 11) je prikazan skupen škotski BDP v letih od 1995 do 2002. Prav tako je na grafikonu prikazan tudi BDP po sektorju v letih od 1995 do 2001, iz česar je jasno razviden delež posameznega sektorja v celotnem BDP-ju. Delež

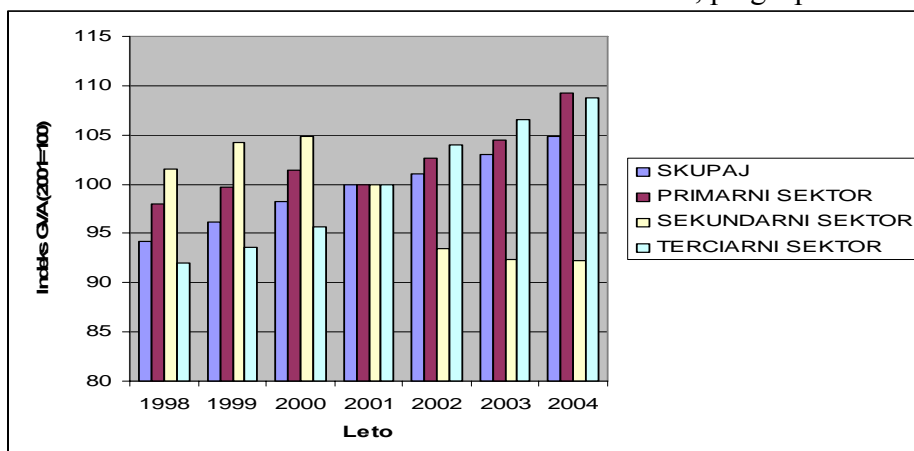
primarnega sektorja je praktično zanemarljiv (okoli 2% BDP), sekundarni sektor v nekem stalnem odnosu do skupnega BDP-ja, in sicer je njegov delež nekaj nad 20 odstotkov, terciarni sektor pa je v stalnem vzponu. Njegov delež je s 64 odstotkov leta 1995 zrasel na skoraj 70 odstotkov leta 2001.

Slika 2: Vrednost BDP po sektorjih (v milijon funtih - stalne cene)

Vir: Scottish Economic Statistics, 2004.

Slika 3: Indeks bruto dodane vrednosti v stalnih cenah, po gospodarskih sektorjih

Vir: Scottish Economic Statistics, 2005.

Zgornji grafikon (Slika 3) kaže rast bruto dodane vrednosti posameznega sektorja v Škotskem gospodarstvu. Opaziti je mogoče, da najhitreje raste terciarni sektor, medtem ko je sekundarni sektor v letih od 1998 do 2000 še rasel, v naslednjih letih njegova rast pada. To dejstvo potrди ugotovitev, da je vedno pomembnejši sektor storitev, medtem ko vrednost industrijskega sektorja upada. Bolj podrobno o posameznih sektorjih pa v nadaljevanju.

3.4.2.1. PRIMARNI SEKTOR

Primarni sektor je najbolj prisoten v območju izven tehnološkega področja, kjer so velika mesta, to je iz že omenjenega Silicon Glen-a. Površine obdelovalne zemlje sicer padajo, vendar je zaradi rasti produktivnosti narasla proizvodnja.

Škotski pridelovalni sektor predstavlja večji del gospodarstva kot v drugih evropskih državah, vendar je ta delež še vedno zelo nizek – manj kot 2 odstotka gospodarstva. To področje gospodarstva raste s podobno stopnjo rasti kot celotno gospodarstvo, kar pomeni, da je njegov delež v gospodarstvu relativno stalen. Po zadnjih dosegljivih podatkih (Scottish Economic Report, 2004), zaposluje ta sektor 30.700 zaposlenih, to je nekaj nad enim odstotkom vseh zaposlenih.

Liberalizacija svetovnega trga bo najverjetneje pomenila, da bo ta sektor gospodarstva še naprej ostal na podobni točko, kot je sedaj, saj je škotska delovna sila draga in se bo zato povečeval uvoz izdelkov primarnega sektorja iz drugih držav. Tak trend je povzročila tudi pogodba, podpisana v Dohi, ki omejuje državam podporo domačega primarnega sektorja, omejuje podporo izvoznikom in zmanjšuje uvozne tarife za vse članice Svetovne trgovinske organizacije. S takimi prijemi bodo na boljšem predvsem revnejše države, bogatejše, med katere spada tudi Škotska, pa bodo nekoliko na slabšem (Scottish Economic Report, 2004).

Pomemben del primarnega sektorja predstavlja ribištvo, ki pa je zadnje čase v slabem položaju. Usmerja se namreč predvsem na lovljenje belih vrst rib, katerih ulov je vedno strožje nadzorovan in reguliran. Omejitve je uvedla Evropska unija, saj želi, da bi se ribja populacija po dolgih letih prekomernega ribištva ponovno opomogla (Encyclopedia Encarta, 2004). Te omejitve se poznajo v padcu zaposlenih v tem sektorju (9 odstotkov leta 2003) in padcu števila škotskih ribiških ladij (2 odstotka leta 2003) (Scottish Economic Report, 2004).

Poleg ribištva je tudi preostali primarni sektor zelo izpostavljen regulativam Evropske unije, poleg teh pa je ta sektor omejen tudi z zakonodajo Velike Britanije.

Na splošno lahko rečemo, da je ta sektor podobno kot drugje po svetu obstal na določeni točki in bo na njej očitno tudi ostal.

3.4.2.2. INDUSTRIJSKI SEKTOR

Svetovne potrebe po težki industriji se v zadnjih desetletjih zmanjšujejo, tako da je sekundarni sektor v nezavidljivem položaju. V preteklih letih je bil ta sektor tarča negativnih cikličnih gibanj. Kljub vsemu sekundarni – proizvodni sektor še vedno predstavlja dvajset odstotkov škotskega BDP-ja in zaposluje okoli deset odstotkov razpoložljive delovne sile. Poleg negativnega cikličnega gibanja svetovne industrije in že tako splošnega zmanjšanja povpraševanja po industrijskih izdelkih škotski industrijski sektor pesti tudi zrelost pod-

sektorja industrije, ki je za škotsko zelo pomemben – elektronski sektor. Izdelki tega podsektorja predstavljajo praktično polovico izvoza Škotske in že se tem je utemeljena njegova pomembnost. Če povemo še dejstvo, da proizvede 15 odstotkov BDP-ja in zaposluje 12% proizvodnega sektorja, se pomembnost sektorja nadalje potrdi (Electronics – Key Facts, 2005).

Kot je za škotsko splošno znano, je pomemben izvozni produkt viski in to je očitno edini del sekundarnega sektorja, za katerega izgleda, da bo uspešen tudi v prihodnosti. Viski predstavlja več kot 10 odstotkov izvoza sektorja. Ta delež je bila v preteklosti sicer še večja, padla pa je predvsem zaradi relativnega povečanja vrednosti izvoza proizvodov informacijske tehnologije. Proizvodnja te tehnologije tudi predstavlja največji delež škotskega industrijskega sektorja. Zgodovinsko pomemben izvozni produkt je na Škotskem ostal tudi tekstil. Izdelki iz tekstila na Škotskem so izjemne kakovosti in vrednosti (npr. kašmir) ter so za večino domačih prebivalcev predragi.

Podpodročja, na katera je treba biti pozoren, ki obetajo v prihodnosti, so kemična industrija ter električna industrija in gradnja električnih aparatov. Ta dva pod-sektorja sta namreč v zadnjem času edina, ki kažeta rast tako produkcije, kot izvoza in kot taka se lahko še naprej razvijeta.

Za oživitev industrijskega sektorja potekajo razne iniciative in programi. Ta sektor bo namreč ostal pomemben faktor v BDP-ju, saj veliko pove podatek, da je bruto dodana vrednost na zaposlenega v tem sektorju kar 75% nad bruto dodano vrednostjo zaposlenega v storitvenem sektorju, čeprav so stroški na zaposlenega v industriji 35% višji od stroškov na zaposlenega v storitvah. Iniciative so prav v zadnjem času obrodile sadove, saj se je trend padanja proizvodnje in izvoza tega sektorja umiril in v zadnjem četrtletju 2005 že pokazal pozitivno smer.

Zanimivi so podatki, ki kažejo izvoz industrijskega sektorja v preteklih 10 letih. Do zadnjega četrtletja 2000 je izvoz vztrajno rasel in v tem obdobju tudi dosegel svoj vrh, nato pa je začel strmo padati. Do sredine leta 2005 je padel realno za 36,8 odstotkov. To pomeni četrtletni padec za povprečno 2,5 odstotka (Scottish Economic Report, 2005). Kot je bilo že povedano, so iniciative za oživitev sektorja poskrbele, da se je trend upadanja ustavil in v prihodnosti lahko pričakujemo, da bo ta sektor ostal približno enako pomemben, kot je trenutno, spremenila pa se bo struktura podpodročja znotraj tega sektorja.

3.4.2.3. GRADBENI SEKTOR

Kljub temu, da je to področje v statističnih podatkih večine držav zajeto v industrijskem sektorju, si v škotski statistiki zasluži posebno mesto, saj predstavlja pomemben del škotskega gospodarstva.

V letu 2000 je njegov delež v bruto domačem proizvodu znašal skoraj 6 odstotkov in je bil po tem deležu pomembnejši od mnogih drugih podsektorjev (npr. pod-sektorja hrana, pijača in tobak, finančnih storitev, prevoznitva in še mnogih drugih) (Scottish Economic Report, 2004). To področje je še posebej pomembno zaradi svoje nagle rasti, ki je višja od škotskega povprečja. Rast je v letu 2003 znašala 3,7 odstotka. Najnovejši podatki kažejo, da je stopnja rasti še višja in je bila v prvem četrtletju leta 2004 ocenjena na 8 odstotkov na letni ravni. Tudi število zaposlenih v tem sektorju je kar veliko, saj zaposluje nekaj več kot 8 odstotkov vse škotske delovne sile (Scottish Economic Report, 2004).

Posebnost, ki je značilna za ta sektor, je struktura zaposlitve. Število samo-zaposlenih v tem sektorju je namreč daleč najvišja. Zelo veliko je podjetij, ki nimajo nobenega zaposlenega (37%), še več tistih z malo zaposlenimi – med enim in 49 zaposlenih (56%), izredno malo pa je podjetij, ki imajo veliko število zaposlenih (1%) (Construction – Scottish Sector Profile, 2004). Druga posebnost tega sektorja je, da ima relativno dobro izobraženo delovno silo. Za napredek in razvoj tega sektorja je potrebno stalno izpopolnjevanje in v resnici vsa podjetja veliko vlagajo v izobraževanje (Construction – Scottish Sector Profile, 2005).

Gradbeno področje je tako izjemno zanimivo predvsem pri preučevanju strukture in drugih lastnosti zaposlenih in glede na to, da sta škotsko podjetništvo in trg nepremičnin v porastu, bo ostal pomemben tudi v prihodnosti škotske ekonomije.

3.4.2.4. TERCIARNI SEKTOR

Terciarni oz. storitveni sektor je zadnja leta pridobil na pomenu v škotskem gospodarstvu. V zadnjih petih letih je tako iz dveh tretjin škotskega bruto proizvoda njegova vrednost narasla na skoraj tri četrtine. Storitve so glavna gonilna sila gospodarske rasti. Storitveni sektor zaposluje vedno več ljudi, zanimivo pa je, da je vedno več zaposlenih samo za polovični delovni čas in da je v tem sektorju večinski delež zaposlene ženske populacije.

Znotraj storitvenega sektorja sta glavni dejavnosti, ki prispevata k rasti pomena storitev v gospodarstvu in rasti celotnega gospodarstva, prodaja nepremičnin in poslovne storitve. Druge storitve, ki nadpovprečno prispevajo k rasti BDP-ja, so finančne storitve, transport, komunikacije in skladiščenje.

Podrobno bi bilo vredno predstaviti nekatera podpodročja v storitvenem sektorju, saj bi njihova analiza jasno pokazala, kako je škotsko gospodarstvo povezano z gospodarstvom Velike Britanije. Vzorčno področje, ki to najlepše prikazuje, je zagotovo turizem. Kako zelo je škotski turizem odvisen od turistov iz Velike Britanije, pokaže podatek, da je 90 odstotkov turistov na Škotskem iz Velike Britanije in da 80 odstotkov vseh turističnih prihodkov prispevajo le-ti (Scottish Executive, 2004). Podobno, kot je turizem skorajda popolnoma odvisen od prebivalcev Velike Britanije, lahko trdimo tudi za druge mikrodejavnosti znotraj storitvenega sektorja, velika odvisnost pa vlada tudi v drugih področjih.

Da se posebnosti in pomembnosti posameznih podpodročij zaveda tudi vlada, kažejo strateški načrti. Tak primer je strategija razvoja socialnih dejavnosti – National Strategy for the Development of the Social Service Workforce in Scotland (Scottish Executive, 2005), strategije razvoja zelenega turizma in celo golf turizma (A New Strategy for Scottish Golf Tourism).

Storitveni sektor je zagotovo sektor, ki bo po celem svetu v prihodnosti pridobival na moči in bo sektor, ki bo nedvomno gnil svetovno gospodarsko rast. Na primeru Škotske so zelo očitne razlike v stopnjah rasti tudi znotraj storitvenega sektorja, tako da bo treba veliko pozornosti posvečati točno določenim podpodročjem znotraj storitvenega sektorja.

3.4.3. NAFTA IN PLIN V SEVERNEM MORJU

Zakaj sta dobrin, kot sta plin in olje za določeno državo tako pomembni, da si zaslužita svoje mesto?

Do združitve britanskega kraljestva 25. marca 1707 je bila Škotska neodvisna država. Vse odtlej so potekali interni boji za ponovno neodvisnost, najbolj izraziti pa so ti boji postal predvsem na političnem področju v drugi polovici prejšnjega stoletja. Politične napore za osamosvojitve je vodila Škotska nacionalna stranka, ki zaradi slabih gospodarskih razmer ni dobila zadostne podpore za odločnejše akcije. To podporo je dobila škotska laburistična stranka, ki naj bi prinesla blaginjo. Vendar pa se to ni zgodilo. Nasprotno. Škotsko gospodarstvo je bilo vedno bolj obubožano in vsi napor, da bi dosegli osamosvojitve so zbledeli. Zdelo se je namreč, da je Škotska prerевна država za osamosvojitve in da je bolje ostati pod skupnim kraljestvom.

Konec šestdesetih in začetek sedemdesetih je prinesel odkritje nafte in olja v severnem morju. Nafta je v tem času postala glavni vir energije, in države, ki so bile bogate z nafto, so praktično čez noč postale izjemno bogate. Primer so lahko arabske države, ki so z odkritjem nafte iz najbolj revnih držav čez noč prerasle v ene bogatejših držav sveta. In tudi na Škotskem je imela nafta velik pomen. Kljub temu, da je bila nafta v britanskih vodah, so bila nahajališča najbližje Škotski in Škotska nacionalna stranka jih je proglasila za škotska (Halliday;), saj je najdbo videla kot možno pot do samozadostnega gospodarstva. Glede na to, da so bile prvotno zaloge ocenjene prenizko, je Anglija to tudi dovolila. Celotno norčevali so se iz Škotov, da najdba ne more prinesiti velikih sprememb.

Do sprememb pa je prišlo in to predvsem v notranjem škotskem političnem prostoru. Škoti so v nafti videli možnost za gospodarsko neodvisnost od Velike Britanije, kar se je med naftno krizo izkazalo še poudarilo. Prihodki od nafte so bili tako visoki, da bi lahko nadomestili že prej omenjeno odvisnost. Nacionalna stranka je zaradi zavzemanja za lastnino do nafte in za neodvisnost pridobivala moč. Za pešanje gospodarstva so krivili britansko oblast, saj Velika Britanija ni bila več vodilna svetovna gospodarska sila. Kljub temu je ostala najmočnejša

laburistična stranka, ki je ostala v britanskem parlamentu v opoziciji in tako praktično brez prave moči. Prav zaradi vladanja laburistične stranke do večjih premikov kratkoročno ni prišlo, vendar je nafta dala upanje v neodvisnost in zagotovo je tudi to pripomoglo k delni osamosvojitvi Škotske leta 1999.

Kljub temu, da bodo po napovedih strokovnjakov, količine načrpane nafte drastično padle, bo nafta igrala v škotskem duhu veliki, če že ne drugačen zgodovinski pomen.

3.4.4. MEDNARODNO GOSPODARSKO SODELOVANJE

Škotska ima majhno, odprto gospodarstvo, ki je povezano ne samo z ostalo Veliko Britanijo, ampak ima ustvarjene gospodarske vezi z vsem svetom. Vlada si stalno prizadeva povečati mednarodno sodelovanje tako kot del Velike Britanije, predvsem pa kot samostojna država. To se kaže v programih škotske vlade, ki vsi po vrsti poudarjajo postavko mednarodno sodelovanje oz. mednarodno povezovanje. Glavni program mednarodnega sodelovanja je »Global Connections Strategy« - *Strategija globalne povezave*, v katerem je glavni cilj, da Škotska postane znana kot najbolj odprt mali narod v Evropi. Kot bom kasneje opisal, so vsi strateški programi deduktivno povezani (v poglavju, ki podrobneje opisuje škotske strateške programe). Tudi ta program sledi strategiji, začrtani v programu »Smart Successful Scotland«. Program mednarodnega sodelovanja razčleni in opredeli načrte za uresničitev naslednjih ciljev, opisanih v širšem strateškem načrtu (»Smart Successful Scotland«) (A Smart Successful Scotland, 2001):

- digitalna povezanost (predvsem za olajšanje mednarodnega poslovanja),
- povečana udeležba na mednarodnih trgih,
- Škotska kot mednarodno privlačna lokacija,
- več ljudi, ki želijo živeti in delati na Škotskem.

Mednarodno trgovanje je na Škotskem statistično zelo zapleteno voditi. Statistično se namreč mednarodno trgovanje šteje v Veliko Britanijo, večina mednarodnega poslovanja pa je tako rekoč notranjega mednarodnega poslovanja - to je z Veliko Britanijo. Statistike so zato dokaj nenatančne in neverodostojne. Vendarle obstajajo določeni rezultati in ti so prikazani v nadaljevanju.

Kot je bilo prikazano na primeru turizma, je gospodarsko sodelovanje najmočnejše s preostalimi deli Velike Britanije, znatno pa posluje tudi z drugimi državami. Trgovske partnerice, kamor Škotska izvozi največ svojih izdelkov, so Združene države Amerike, Nemčija, Francija, Irska in Nizozemska. Gledano po področjih, največ izvozi v države Evropske unije, Severno Ameriko, druge evropske države in Azijo (Scottish Business Facts, 2005).

Največ izdelkov Škotska izvozi iz sekundarnega sektorja (okoli 70%). Najpomembnejše skupine izdelkov tega sektorja so predvsem: pisarniški aparati (23%), sledijo pa radijska,

televizijska in komunikacijska oprema (16%), najbolj znan škotski izvozni izdelek - viski (15%), kemikalije (9%) ter proizvodni aparati (7%).

Poleg sekundarnega sektorja Škotska izvažata veliko storitev. Glavna področja le-teh so poslovne storitve, prodaja, transportne storitve in nenazadnje finančno posredovanje.

V zadnjem času je mednarodno poslovanje postalo nuja. Predvsem za majhna, odprta gospodarstva je mednarodno poslovanje in povezovanje edini način za nadaljnjo rast. Mednarodno gospodarsko sodelovanje je tako nujno potrebno za gospodarsko rast, v mnogih primerih pa je to celo edini način za nadaljnji razcvet. Škotska je že v preteklosti razvila odprto gospodarstvo (trgovanje z Ameriko) in to je, kot sem že povedal, v 19. stoletju pravzaprav prineslo takratno izjemno hitro rast. Ravno zato ker si Škotska želi še večjo rast in ve, da jo lahko doseže le z usmerjanjem na tuje trge, je tudi v prihodnje pričakovati usmerjanje na tuje trge.

3.4.5. ŠKOTSKI TRG DELA

Škotski trg dela se predvsem zaradi demografskih dejavnikov stalno spreminja. Problem je v staranju prebivalstva in posledično manjšanju aktivnega prebivalstva. Javna organizacija Futureskills Scotland je za škotsko vlado naredila obširno analizo trga dela in predstavila probleme le tega in kako se lahko problemov lotijo. Kljub dobrim in številnim univerzam (največja koncentracija univerz v Evropi) in splošno zelo razvitem izobraževalnem sistemu, se pojavlja problem nekvalificirane delovne sile. Te je kar 15 odstotkov, kar je eno odstotno točko več kot v Veliki Britaniji. Tudi brezposelnost po klasifikaciji ILO je na Škotskem višja kot v Veliki Britaniji, in sicer je bila ta avgusta lani 5,7 odstotna (VB – 4,8%). Po drugi strani pa je ravno razvit izobraževalni sistem prispeval k temu, da ima Škotska več visoko izobraženih ljudi kot Velika Britanija (30% - 28%).

Prihodnje potrebe po delavcih naj bi bile vedno večje tako za visoko kot nizko kvalificirano delovno silo. Statistični podatki kažejo, da so možnosti zaposlitve enake za moške in za ženske (48 odstotkov zaposlenih predstavljajo ženske), v prihodnosti pa bo najverjetneje manjše povpraševanje po moški delovni sili (fizična dela).

Že od nekdaj so bili na Škotskem močni sindikati. Njihovo moč in število je s svojimi ukrepi zmanjšala Margaret Thatcher, saj je njihov vpliv tako zrasel, da je bila celotno gospodarstvo od njih praktično odvisno. Ob sindikalnih stvarkah se je tako »ustavila« celotna država (Wilenius, 2004).

Dandanes so stvari drugačne. Vlada se zaveda, da so sindikati pomembni pri razvoju škotskega gospodarstva. Prispevajo namreč k temu, da so člani visoko izobraženi na področjih, kjer je potrebno. Spodbujajo člane k širjenju znanj in k morebitni prekvalifikaciji, ter s tem pomagajo k večji zaposlenosti in manjši brezposelnosti. S poudarjenim ciljem

izobraževanja hkrati sledijo strateškemu načrtu, ki predvideva vseživljenjsko učenje vseh Škotov. Glavni sindikat, ki povezuje vse ostale sindikate (43), se imenuje Scottish Trade Unions Congress (Kongres Škotskih sindikatov) – STUC in ima približno 630.000 individualnih članov. Ustanovljen je bil leta 1897. Zanimivo je, da je imel od nekdaj aktivne ženske članice, kar nekoč ni bilo povsem običajno. S spremembami pristojnosti sindikatov se je spremenil tudi način, kako potekajo pogajanja in dogovarjanja med zaposlenimi in delodajalci. Prej je potekala celotna komunikacija posredno – preko sindikata ali preko delavskega sveta, dandanes pa je komunikacija veliko bolj neposredna, saj imajo delavci predstavnike v kolegijih, srečujejo se z delodajalci v rednih skupnih sestankih, sodelujejo v t.i. *Quality Circles* na kvalitetnih konferencah in podobno (Arrowsmith, 2005). Zmanjšanje vpliva sindikatov se kažejo tudi na višini plač. V času pred ukrepi Thatcherjeve, so bile plače članov sindikata 10% višje kot nečlanov, danes so višje kvečjemu za 5%.

Škotska vlada postavlja delodajalcem zgolj usmeritve in osnovna načela pri zaposlovanju, tako da lahko ti dokaj samostojno in seveda v dogovoru s sindikati določajo višino plač in delovne pogoje, s pogojem, da upoštevajo zakonodajo.

Za uravnavanje in izboljševanje (fleksibilnost in dinamičnost) trga dela, je nastal program New Deal. Njegov cilj je ustvariti priložnost za zaposlitev za vsakega državljana, z zmanjšanjem vrzeli med tem, kaj delodajalci zahtevajo in kaj jim lahko delojemalci ponudijo. Program je prvotno nastal v Veliki Britaniji, najbolj pa je pomagal ravno na Škotskem. Program je sestavljen iz več delov, saj se osredotoči na posamezne, najbolj občutljive subjekte. To so mladi od 18. do 24. leta, starejši od 50 let, starši samohranilci ter dolgoročno nezaposlene osebe nad petindvajsetim letom. Rezultati vseh posameznih delov programa so izjemni. Število nezaposlenih do 25. leta je od leta 1997, ko je bil program uveden, padlo za 40 odstotkov, podobni rezultati so v skupini dolgoročno nezaposlenih, starih na 25 let, število zaposlenih staršev - samohranilcev je poraslo iz 42 odstotkov na 56 odstotkov (Framework for Economic Development, 2004, str. 57-58).

Trg dela se skozi čas spreminja. Dejavniki so različni, zagotovo je najbolj odločujoča stopnja razvitosti gospodarstva in kateri sektor gospodarstva je prevladujoč. Kot sem v prejšnjem razdelku opisal, je Škotska zelo razvita država, pri kateri je najpomembnejši storitveni sektor, ta pa zahteva dokaj specifičen trg dela. Potrebna je visoko kvalificirana delovna sila, ženska delovna sila in nenazadnje – delovna sila, zaposlena za polovičen delovni čas (primer turizma).

Trg dela je potrebno gledati širše in ne zgolj kot samo trg dela. Pomembna sta šolski sistem in vizija prihodnosti gospodarstva. Oba dejavnika skupaj prispevata k temu, da je srednje in dolgoročno potreba po delovni sili usklajena s ponudbo le-te. Z vizijo namreč vlada projicira, kakšne bodo kvalifikacijske potrebe po delovni sili v prihodnosti in nato z regulacijo šolskega sistema (uravnavanjem števila razpisnih mest na določenih šolah) usklajuje sedanje stanje in prihodnje potrebe. Škotska vlada je pri tem izredno uspešna. Ne samo z regulacijo šolskega

sistema pač pa tudi z informiranjem javnosti o prihodnjih potrebah delodajalcev potrebe delodajalcev dobro usklajuje s kvalifikacijami ljudi.

Na splošno lahko rečemo, da je škotski trg dela razvit in da poteka veliko pobud, ki bi omogočale nadaljnji razvoj trga dela in s tem celotne Škotske. Ta trg uravnava tudi pravila iz vlade Velike Britanije, znano pa je, da je trg dela v Veliki Britaniji najbolj fleksibilen trg v Evropi, tudi kar zadeva število delovnih ur tedensko. Na Škotskem je število delovnih ur brez nadur 35, ko pa prištejemo nadure, ta številka zraste na okoli 43. Pojavlja se le problem zaposlenih, ki delajo veliko nadur (nad 48 ur tedensko), saj je teh 14 odstotkov. Na splošno je Velika Britanija država, ki ima povprečno najdaljši delovni teden (43,6 ur, Evropsko povprečje je 40,3 ure). Politika nadur je dokaj neurejena, kar se bo slej ko prej moralo urediti zaradi evropske zakonodaje. Takrat bo potrebno manjše število delovnih ur nadomestiti s povečano produktivnostjo, če želi Škotska ohraniti sedanjo stopnjo gospodarske razvitosti. Kako fleksibilen je trg dela, pove tudi dejstvo, da je za prosto delovno mesto delodajalcu težko najti zaposlenega z ustreznimi kvalifikacijami v manj kot 50 odstotkih primerov (Background Analysis to the Framework for Economic Development in Scotland, 2005, str. 80).

3.4.6. ŠKOTSKI TRG KAPITALA

Škotska nima lastne borze in je v tem smislu odvisna od londonske. Ima pa specializirane družbe, ki skrbijo za lažji pretok denarja od presežnih do deficitnih družb preko londonske družbe. Primer take družbe je *landMARK*. Stalen problem Škotske je pomanjkanje investicijskega kapitala. Zato so vzpostavljeni skladi, ki pomagajo investitorjem pri ustanavljanju, rasti in razvoju podjetij. Ti skladi so pogosto so-investicijski in neposredno povezani z ministrstvom za razvoj.

Škotska ima izjemno močne banke, ki so že od nekdaj pomembne na trgu finančnega kapitala. Podrobnejši razvoj je opisan v razdelku *Monetarna politika*, tu pa velja omeniti, da je škotski finančni sektor izjemno pomemben in da so za to pomembne tudi močne banke. Največja banka in tudi finančna institucija na Škotskem je skupina HBOS, ki je nastala leta 2001 z združitvijo Škotske banke (Bank of Scotland) in družbe Halifax (sestavljena še naprej iz banke, investicijskega holdinga, finančne družbe in borzno-posredniške družbe). Družba ima 22 milijonov strank in je največji ponudnik zastavnih in varčevalnih kreditov. Poleg tega ima tudi največ zasebnih lastnikov (dva milijona in pol), kar je po tem kriteriju največ v Veliki Britaniji. Če prištejemo še ostale tri velike banke na škotskem trgu (Royal Bank of Scotland, HSBC in Barclay), lahko rečemo, da je bančni sistem res izredno pomemben na trgu kapitala in seveda na trgu denarja.

Kot je bilo že povedano, je na Škotskem zelo pomemben tuji kapital. Škotska je zaradi svoje lege in baze znanja idealna država za tuje investitorje. Silicon Glen je kot gonilna regija razvoja računalniške industrije na Škotskem in v Evropi center neposrednih tujih investicij.

Tu imajo svoje podružnice pomembna računalniška podjetja, kot so IBM, Compaq, NEC in druga. Tuji kapital se poleg informacijske tehnologije usmerja v farmacevtsko in biokemično industrijo – industriji, ki bosta nedvomno v prihodnosti postali zelo pomembni v mednarodnem gospodarskem prostoru.

Tako kot trg dela je tudi trg kapitala na Škotskem zelo razvit in razvejan. Škotski trg kapitala temelji na anglo-ameriškem sistemu, kar pomeni, da je zasnovan na kapitalskem trgu, ki deluje po principu proste konkurence. Vse to kaže na visoko stopnjo liberalizacije in vidi se razhajanje s keynesianizmom, ideologijo ekonomije, ki temelji na regulaciji države.

3.4.7. ŠKOTSKA FISKALNA POLITIKA

Vlada Velike Britanije ima za fiskalno politiko dve glavni pravili (HM Treasury, 2003):

- Zlato pravilo: v gospodarskem ciklu si bo vlada sposojala zgolj za financiranje investicij in ne za pokrivanje trenutnih izdatkov;
- Pravilo trajnostnega investiranja: javni dolg se bo skozi gospodarski cikel ohranjal na stalni stopnji bruto družbenega dohodka in to na preudarni stopnji.

Pri izvajanju pravil morajo biti poteze vlade transparentne pri postavljanju ciljev in izvajanju fiskalne politike ter javnih računov. Cilji se postavljajo dolgoročno in ne zgolj za tekoče fiskalno leto.

Glavni cilji vlade Velike Britanije so, da s fiskalno politiko uredi javne finance ter da s pomočjo monetarne politike stabilizira gospodarske cikle. V prihodnosti naj bi se Škotska fiskalna politika popolnoma osamosvojila in tako sledila ciljem, ki jih postavlja škotska vlada. Deloma to počne že sedaj. Primer je community tax, ki je v Škotski drugačen kot drugje v Veliki Britaniji (Honjo, 2005, str. 70). V prihodnje bodo fiskalni prijemi glede na stanje gospodarstva najverjetneje v smeri spodbujanja podjetništva in malih podjetij.

S fiskalno politiko si želi vlada v Veliki Britaniji in posledično na Škotskem čimbolj uskladiti prispevek državljanov s tem, kar koristijo. Poleg tega hoče vlada izpeljati načrtane investicijske programe, ne da bi s tem povzročila preveliko breme na prebivalstva.

Škotska vlada ima dokaj zvezane roke pri upravljanju fiskalne politike. Zelo je namreč odvisna od fiskalne politike britanske vlade. Za neodvisno fiskalno politiko se borijo predvsem nacionalna gibanja (med njimi tudi Škotska nacionalna stranka - Mair, Laramie v prispevku *Economics of Devolution – Fiscal Policy and the Scottish Economy - 2003*), medtem ko finančni minister Velike Britanije Brown in mnogi drugi avtorji menijo, da popolna suverenost pri fiskalni politiki ne bi bila najboljša rešitev za Škotsko (MacDonald, Hallwood, 2004, str. 2-3).

Kam Škotska vlada vlaga denar, je najbolj očitno prikazano v programu Smart Successful Scotland, ki je opisan v posebnem poglavju. Zaradi odvisnost fiskalne politike s strani vlade Velike Britanije se znotraj Škotske nacionalne stranke že pojavljajo tendence k popolni osamosvojitvi Škotske, saj bi le na ta način lahko res samostojno odločali, kako pridobiti denar od davkoplačevalcev in kako ga potrošiti. Liberalizacija bi bila v tem primeru še večja. Mogoče bo prav fiskalna neodvisnost postala nov razlog za škotsko neodvisnost (Macdonell, Urquhart, 2003).

3.4.8. ŠKOTSKA MONETARNA POLITIKA

Prva škotska banka – *Bank of Scotland* je bila ustanovljena v Edinburgu leta 1695. Do leta 1727 je bila to edina, torej monopolna banka. Tega leta je bila ustanovljena Škotska kraljeva banka – *Royal Bank of Scotland*. Banki sta bili politično zasnovani, in sicer iz različnih političnih polov, tako da sta bili obe veliki konkurenčni tekmici. Kmalu je prišlo do razvoja številnih privatnih bank, ki so pokrivalo tudi področja izven Edinburga. Kljub temu, da je glavna emisijska banka v celotni Veliki Britaniji *Bank of England*, kar tri škotske banke izdajajo svoj denar (Bank of Scotland, Clydesdale Bank in Royal Bank of Scotland). Emisija teh bank je strogo omejena in bankovci niso veljavni izven Velike Britanije (Banking in Scotland).

Danes je monetarni sistem skoraj popolnoma v rokah britanske vlade, čeprav ima Škotska zelo razvit sistem bank in celotni finančni sektor. Zakladnica Velike Britanije še pred kratkim ni naredila veliko za monetarno politiko področij izven Anglije in to z izgovorom, da se ni nič dalo narediti zaradi nerazvite regionalne politike. Dandanes se zavzema za stabilnost cen in uporablja monetarno politiko za doseg vladnih ciljev, ki so regionalno opredeljeni. Morda velja omeniti, da je Tony Blair nacionalno banko ločil od vlade, tako da je postala samostojna finančna institucija. S tem je preprečil to, da bi bila banka žrtev političnih vplivov.

Aktivni monetarni ukrepi za stabilizacijo in revitalizacijo ekonomije so se, kot bom kasneje podrobneje opisal, začeli pojavljati v času vladanja Margaret Thatcher, njihovi cilji danes pa so, kot že povedano – stabilne cene in s tem bolj razvit trg produkcijskih faktorjev. Močna monetarna politika Velike Britanije je botrovala tudi temu, da Velika Britanija ni vstopila v skupni evropski monetarni sistem.

4. ŠKOTSKA POLITIČNA EKONOMIJA V DRUGI POLOVICI 20. STOLETJA

Ker je Škotska del angleškega imperija, je težko določiti od Anglije neodvisno škotsko politično ekonomijo, zato je v nadaljevanju opisana zgodovina politične ekonomije celotne Velike Britanije v drugi polovici prejšnjega stoletja. Dve osebi oz. dve veji ekonomskega mišljenja, ki so jih v Angliji ta čas uporabljali, sta keynezianizem v šestdesetih in

sedemdesetih letih ter thatcherizem (neke vrste monetarizem) v osemdesetih in devetdesetih letih. Obe ekonomski miselnosti in vpliv na ekonomijo bom tudi podrobneje opisal.

Tabela 1: Britanski premierji v drugi polovic 20. stoletja

Leto	Premier	Stranka
1951-1955	Sir Winston Churchill	Konzervativna stranka
1955-1957	Sir Anthony Eden	Konzervativna stranka
1957-1963	Harold Macmillan	Konzervativna stranka
1963-1964	Sir Alec Douglas-Home	Konzervativna stranka
1964-1970	Harold Wilson	Delavska stranka
1970-1974	Edward Heath	Konzervativna stranka
1974- 1976	Harold Wilson	Delavska stranka
1976-1979	James Callaghan	Delavska stranka
1979-1990	Margaret Thatcher	Konzervativna stranka
1990-1997	John Major	Konzervativna stranka
1997-	Tony Blair	Delavska stranka

Vir: Microsoft Encarta Encyclopedia Deluxe, 2004.

4.1. KEYNESIANISEM

John Maynard Keynes (1883-1946), po katerem je celotna ideologija kejnesianizma dobila ime, je nedvomno eden najpomembnejših ekonomistov vseh časov. S svojo knjigo *General Theory of Employment, Interest and Money*, je v ekonomijo vnesel veliko novosti, katere mnogi avtorji (Norčič, 1999, str. 13) (Caplan, 1997, str. 7) (Woodford, 1999, str. 5) imenujejo kar ekonomska revolucija. Po njegovi zaslugi se je začela razvijati teorija makroekonomije, ki pred tem ni imela veljave. V desetletjih po izidu knjige je njegova miselnost prevzela svet tako v političnih kot akademskih krogih, in glede na to, da je bil po rodu Britanec, je jasno, da je imel ogromen vpliv tudi na ekonomijo Velike Britanije.

Revolucija Keynesa je bila predvsem v tem, da je obsojal *laissez-faire* politiko, ki so jo do tedaj vodile zahodne vlade (po principu Adama Smitha). Njegova knjiga *Splošna teorija*, je izšla po borznem zlomu in veliki gospodarski recesiji. V tem obdobju je bilo svetovno gospodarstvo v kritičnem stanju. Nezaposlenost je bila okoli 25 odstotna, inflacija izredno visoka... Keynes je trdil, da do tega ne bi prišlo, če bi bili principi *laissez-faire* politike, ki jih je uvedel Adam Smith, pravilni (Guess, 1936, str. 1). V knjigi si je Keynes prizadeval razložiti zakonitosti proizvodnje in posledično zaposlitvenih zakonitosti. Ugotovil je, da je faktor, ki določa proizvodnjo in zaposlenost skupno povpraševanje. Dve trditvi, ki jih je postavil in ki nekako vodita v njegovih teorijah sta (Caplan, 1997, str. 2):

- nezaposlenost izvira iz nezadostnega povpraševanja in
- primeren način za znižanje nezaposlenosti je uporaba diskrecijske monetarne in fiskalne politike.

Keynes je ves čas svojega pisanja in delovanja v britanskem finančnem ministrstvu zatrjeval, da monetarna politika ni prvinsko pomembna in da kot taka nima neposrednega vpliva na ekonomsko aktivnost. Ta vpliv naj bi bil posreden in naj bi potekal preko mehanizma obrestne mere – torej preko fiskalnega vpliva (Norčič, 1999, str. 97). Dejal je tudi, da povpraševanje nima inflatornega učinka, če je zaposlenost pod polno-zaposlenostjo (Schaum, 2003, str. 47). Inflacija naj bi bila posledica prekomerne rasti plač in naj tako ne bi bila monetaren pojav, ampak zgolj posledica previsokih plač (Boyson, Martino, 1999, str. 9).

Zavoljo Keynesove teorije so vlade sprejele odgovornost za uravnavanje ekonomije – intervencionizem. Z uvedbo Keynesovega sistema je bilo mogoče napovedati, kako se bo spremenil določen dejavnik v ekonomiji (odvisni), če spremenimo drugega (neodvisni). To je jasno že po naslovu knjige - *Splošna teorija*. Ta knjiga je bila tudi podlaga za razvoj drugih ekonomskih ved in teorij, kot sta ekonometrija in teorija splošnega ravnotežja.

Zaradi takratnega stanja svetovnega gospodarstva in relativno lahke razlage ter uporabe keynesianske teorije v praksi se je torej razvila pomembnost le te. Angleški politiki, ki so se ravnali po principih keynesianske misli, so mislili, da je inflacija neizogibna v primeru gospodarske rasti in najboljša možnost za odpravo nezaposlenosti. Poleg tega so mislili, da je mogoče znižati obrestne mere s povečanjem mase denarja, s čimer se lahko kratkoročno uravnava ekonomske fluktuacije.

Keynezianizem se je v Veliki Britaniji prvič uradno pojavil leta 1944, ko je Bela knjiga vlade velevala politiko zagotavljanja visoke in stabilne stopnje zaposlovanja. Še bolj se je keynezianska politika začela kazati leta 1951, ko je Škotska delavska stranka zgubila oblast in je na čelo prišla Konzervativna stranka. Za pospeševanje britanskega gospodarstva so zelo omejevali uvoz in vladno potrošnjo, visoko so obdavčili predvsem bogate in veliko so vlagali v nove industrije, kot so avtomobilska, kemična in elektronska.

V tem času je realna plača delavcev zrasla za 40 odstotkov. Poleg omenjenih prijemov konservativcev so veliko vlagali tudi v izgradnjo celotne državne infrastrukture, kar je še eno Keynesovih pomembnejših navodil za spodbujanje gospodarske aktivnosti in s tem za rast gospodarstva samega.

Politiki v Veliki Britaniji, tako Torijci kot Škotska delavska stranka, so delovali po teh načelih. Vsi so se strinjali, da morajo biti davki visoki, denarna masa se mora neprestano večati, hkrati pa mora vlada kontrolirati višino plač in cen. Glede na to, da je bilo britansko gospodarstvo eno najmočnejših, če ne najmočnejše na svetu, se je zdelo, da je vse tako kot mora biti in da je Keynesova teorija tista prava. Britanski politiki so poleg tega še zaščitili delavce in sindikate, ki so imeli ogromno moč (delodajalci so morali na primer celo zaposlovati več ljudi, kot so jih dejansko rabili). Poleg tega je podpora britanski uspešnosti nudilo še ameriško gospodarstvo, ki je bilo v najdaljšem obdobju ekspanzije. Tudi ameriški voditelji so se ravnali po načelih Keynesa in sicer predvsem po povzetkih le-teh znanega

ekonomista Samuelsona in še drugega Nobelovega nagrajenca Roberta Solowa, svetovalcev predsednika Kennedyja (Fox, 1999).

Vendar pa so prišla sedemdeseta leta, ko so visoke cene nafte na svetovnem trgu povzročile novo gospodarsko krizo. Gospodarstvu je nenadoma vladala visoka brezposelnost, nizka gospodarska rast in inflacija (stagflacija). Keynesianska politika takega stanja gospodarstva zaradi svojih načel ne more pojasniti (visoka brezposelnost in inflacija sta neskladni s keynesianizmom) in tako tudi nima prijemov oz. instrumentov, ki bi lahko tako stanje preprečila. Vse več je bilo dvoma v prevladujočo keynesiansko ekonomsko politiko. Ekonomska politika se je s predsednikom Reaganom v Združenih državah Amerike usmerila v tako imenovano *ekonomiko ponudbe*.

V začetku sedemdesetih je bil britanski premier Edward Heath, ki si je prizadeval zmanjšati vlogo države v gospodarstvu ter s tem povrniti politiko »laissez-fair«. Ta politika pa se zaradi moči sindikatov, ki so moč izkoristili predvsem za relativno visoke, če že ne previsoke plače, ni obnesla in kmalu je moral Heath poiskati pomoč v intervenciji države in celo v tej skrajnosti, da je bil plačilni sistem zakonsko predpisan. Vpeljal je tudi davčni sistem z uporabo davka na dodano vrednost, s čimer je sicer pridobil proračunski denar, na drugi strani pa je dal nov zagon inflaciji (British Economic Policy And Performance In The Twentieth Century, 1998, str. 41). Kljub prizadevanju za laissez-fair politiko je v času Heathove vlade porasel javni sektor. Heathova vlada je bila mnogokrat kritizirana in po rezultatih sodeč upravičeno.

Heathow naslednik (in hkrati tudi predhodnik), ki je stopil na oblast leta 1974, v svojem mandatu ni storil ničesar novega. Verjetno se tudi ni dalo veliko narediti, saj je bil v tem času celoten svet v gospodarski recesiji, predvsem zaradi visokih cen nafte (posledica OPEC-ove politike). Zanimivo je, da sta tako Wilson kot Callaghan za njim vodila bolj konzervativno politiko, kot jo je napovedovala sicer konzervativna Thatcherjeva, ki je začejala svoj pohod na britanski politični vrh. Posledica vsega je bila rastoča brezposelnost in inflacija. Velika Britanija je veljala za »bolnega moža Evrope« in nekateri so celo dejali, da bo postala prva razvita država, ki bo postala država v razvoju.

V Veliki Britaniji je poleg navedenih razlogov (visoka inflacija in brezposelnost) prišlo do razpada vladajoče Škotske delavske stranke, pojavljati so se začeli novi znaki hladne vojne med vzhodom in zahodom. Britanci so videli izhod v nečem popolnoma novem, to pa je bila Margaret Thatcher in njena vsestranska politika, posebej izraziti sta bili zunanja politika in gospodarska politika, ki se je usmerila v monetarizem.

4.2. MARGARET THATCHER

Margaret Thatcher, znana tudi kot železna lady, je postala predsednica angleške konzervativne stranke leta 1975. Leta 1979 je izkoristila slabo socialno in gospodarsko stanje

v Veliki Britaniji in posledično nezaupanje takrat vladajoči delavski stranki ter postala prva ženska predsednica vlade v angleški zgodovini. V tem času je bilo v Angliji gospodarsko stanje na verjetno najnižjem nivoju v svoji zgodovini. Produktivnost angleških podjetij je bila polovico nižja kot v primerljivih podjetjih v Franciji in Nemčiji. Poleg tega je bila inflacija v primerjavi s celinsko Evropo še enkrat višja. Tudi brezposelnost je bila veliko višja (2,5 odstotka) v primerjavi s povprečjem OECD. Spremeniti vse to je bila težka naloga, ki jo je Thatcherjeva v enajstih letih na Downing Street 10 dokaj dobro opravila. Njen čas bivanja na Downing Street-u je bil najdaljše bivanje konzervativnega voditelja v 200 letih in v tem času je marsikaj spremenila v načinu delovanja angleške vlade, dala pa je tudi predloge za vodenje politike voditeljem drugih držav. Njen način vodenja je postal celo tako razširjen in tako specifičen, da so mu dali ime *thatcherisem* oz. poslovenjeno *tečerizem*.

In kaj je bilo tako specifičnega na njenem vodenju? Kljub temu, da so se že prej začeli kazati dvomi v Keynesovo gospodarsko politiko, je bila Thatcherjeva prva angleška premierka, ki je ukrepala z instrumenti, ki so nasprotovali Keynesovim. Keynesova politika namreč, kot je bilo že omenjeno, jemlje monetarno politiko zgolj kot podporo fiskalni politiki pri uravnavanju brezposelnosti in inflacije. Thatcherjeva pa je nasprotno delovala (predvsem v letih do 1983) v monetarističnem duhu.

Monetarizem je bila smer v ekonomski znanosti, ki se pogosto povezuje z začetnikom te smeri – Miltonom Friedmanom (Norčič, 1999, str. 97). Po Friedmanovem mnenju ima denar v gospodarstvu osrednjo vlogo. Denar ni substitut zgolj za obveznice, kakor je to v keynesianizmu, temveč je nadomestilo za vse vrste dobrin, kot tak pa ima vpliv na celotni ekonomski sistem. Po Blaugu (Norčič, 1999, str. 103) ima monetarizem naslednjih pet značilnosti, ki se jih je Thatcherjeva zavedala in jih v svoji politiki tudi vestno upoštevala:

- aktivna in vzročna vloga denarja v določanju cene nominalnega dohodka,
- nevtralnost denarja na dolgi rok (to pomeni proporcionalnost med denarjem in cenami),
- aktivna vloga denarja na kratki rok,
- eksogena narava ponudbe denarja
- sum v diskrecijsko monetarno politiko, kar naj se nadomesti s stalno stopnjo rasti denarja.

Poleg monetarizma v gospodarski politiki, je bila Thatcherjeva zelo specifična v zunanji politiki. Trdno prijateljstvo z ameriškim predsednikom Reaganom in strog odnos do Sovjetske zveze sta bila njen zaščitni znak. Vojska za Falklandske otoke ji je prinesla največjo podporo, nasprotovanje Evropski uniji pa je mogoče tudi eden od razlogov, da je morala zapustiti premierski stolček. Delovala je v smeri razcepitve in hkrati pripojitve v evropski mednarodni prostor vseh držav vzhodnega bloka. S tem bi zmanjšala gospodarsko prevlado Nemčije in Francije v evropskem prostoru.

Cilji, ki jih je ob prihodu na mesto premierke postavila Thatcherjeva, so bili predvsem zmanjšanje državne regulacije (prosti trg), zmanjševanje obdavčenja ter s tem spodbujanje podjetniškega duha in konkurence (Boyson, Martino, 1999, str. 2) ter znižanje inflacije, ki je bila ob njenem prihodu na oblast pereč angleški problem.

Za enega njenih uspehov velja omeniti tudi zmanjšanje pristojnosti sindikatov, ki so do tedaj skorajda prostovoljno vodili celoten trg dela. Do leta 1982 so lahko tako prostovoljno zviševali plače, da so rasle nad stopnjo inflacije in to brez kakršnegakoli znaka o rasti produktivnosti. Poleg tega je izpeljala privatizacijo državne lastnine, kar je spodbudilo uresničevanje prej omenjenih ciljev – spodbujanje podjetništva in zmanjševanje državne regulative. Privatizacija v Veliki Britaniji je bila zelo uspešna in spodbuda za privatizacijo drugje v svetu. Po začetnih uspehih (*Nacionalna tovorna industrija – National Freight company*), je nadaljevala privatizacijo in le ta je postala sinonim za thatcherizem. Oba dejavnika sta medsebojno povezana. Zmanjšanje pristojnosti sindikatov je namreč delno neposredno povezana s privatizacijo. Moč in število članov sindikata lahko znižaš na dva načini. Prvič – z zakonodajo (spremeniš pristojnosti sindikata), lahko pa spremeniš okolje, v katerem sindikati delujejo. S privatizacijo se avtomatično ustvari več mikro subjektov, ki ne delujejo več tako kolektivistično.

Thatcherjeva se je zavedala, da ne more delovati sama in je zato zaposlovala najboljše specialiste iz posameznih področij (na primer, za zmanjšanje zaposlenih v državni upravi za več kot 20 odstotkov po predlogih sira Robina Ibbsa). Za področje gospodarstva in razvoja je zaposlila pomembne poslovneže, npr. sira Johna Hoskinsa, ki je bil uspešen poslovnež z IT podjetjem, pa pomembne akademske profesorje, kot sta Alan Walters in Terry Burns, ki sta bila vodji premierkine ekonomsko svetovalne službe (Boyson, Martino, 1999, str. 3). Vsi ti specialisti so dajali podlago za dobro vlado, ki ji je bilo z intelektualnega in akademskega stališča težko oporekati.

Thatcherjeva ni nikoli zanikala partnerstva z Ameriko in predsednikoma, ki sta vladala v tem času – Reaganom in Bushem. Z Ameriko je tako gospodarsko, kot politično zelo sodelovala, za kar je prejela ameriško odlikovanje Winstona Churchilla (Boyson, Martino, 1999, str. 5). Vendar pa je imela politika Margaret Thatcher, vsaj kar se tiče Škotske, tudi negativen prizvok. Bila je namreč zelo centralizirana, torej usmerjena na Anglijo in posebej na London. V njeni politiki Škotska ni bila sorazmerno predstavljena in na splošno Škotske ni upoštevala. Škotsko je še posebej prizadel davek (»poll tax«), ki ga je sprva uvedla ravno tam. To je bil pavšalni davek, ki so ga morali plačati vsi polnoletni državljani. Davek je povzročil veliko število izgrediv in stavk, vendar ga je Thatcherjeva kljub temu leto potem, ko je bil uveden na Škotskem, uvedla tudi drugje po Veliki Britaniji. Tudi tu je prinesel veliko nezadovoljstva in konec koncev je po mnenju mnogih to privedlo tudi do poraza Thatcherjeve na naslednjih volitvah (Socialist Party Today, 1999, str.15) (Rothbard, 1995, str. 194).

Zanemarjanje škotskih interesov s strani Thatcherjeve je spodbudilo škotsko zavzemanje za osamosvojitve. V tem duhu so se združili predstavniki sicer nasprotnih političnih polov – liberalne demokrate in člane delavske stranke (Labour Party), pa tudi razne druge interesne skupine – obe škotski cerkvi, etnične manjšine, zeleni, komunisti in drugi (Schlesinger, 1998), zanimivo pa se temu gibanju ni pridružila škotska nacionalna stranka.

Lahko bi rekli, da je poleg odkritja nafte v Severnem morju, tudi centralizirana politika Margaret Thatcher prispevala k duhu, da se mora Škotska osamosvojiti, čeprav samo delno. Tudi sama »jeklena lady« je dejala, da je bila njena politika za Škotsko dvostranska – ekonomsko uspešna in politično neuspešna. Neuspešnost njene politike se kaže v podpori konzervativni stranki na Škotskem. Na volitvah leta 1987, ko je bila podpora tej stranki v ostalih delih Velike Britanije 46 odstotna, je bila na Škotskem ta podpora le 24 odstotna (Cooper, 1998, str. 1384).

Nedvomno je Margaret Thatcher ena najpomembnejših in najvplivnejših žensk v 20-tem stoletju. Ostajata dve plati njenega vpliva. Po eni strani je bila po mnenju britanske javnosti šestnajsti najpomembnejši Britanec oz. Britanka (po javno-mnenjski anketi, ki jo je izvedla družba BBC), po drugi anketi pa je bila celo tretja »najslabša« Britanka (po anketi, ki jo je izvedla televizija Channel Four). Njena popularnost je zelo geografsko različna. Na Škotskem, v Walesu in področjih, kjer je ukinjala zastarelo industrijo, je povzročila veliko socialno stisko in je zato njena popularnost zelo nizka. Gledano dolgoročno pa je nedvomno bila njena politika uspešna in zelo verjetno so omenjena področja dandanes tako razvita, kot so, prav po zaslugi Margaret Thatcher ter njene strateško usmerjene politike.

4.3. BRITANSKA EKONOMSKA POLITIKA PO MARGARET THATCHER

Po odstopu Thatcherjeve leta 1990 je njeno premiersko mesto prevzel John Major. Majorjeva izvolitev je bila veliko presenečenje, saj je bila leta 1990 v celotni Veliki Britaniji popularnost Konzervativne stranke zaradi uvedbe »poll tax-a« in zaradi gospodarstva v recesiji na zelo nizki stopnji. Do premierske izvolitve, je bil Major britanski finančni minister in se je natanko zavedal stanja britanskega gospodarstva. Resnica je, da ni imel dosti časa, da bi se s tem stanjem sploh ukvarjal. Majorjeva vlada se je do leta 1992 namreč večino časa ukvarjala z vstopom Velike Britanije v ERM ter z Zalivsko vojno, kjer je dajal polno podporo Združenim državam Amerike. Britanija je padla v še večjo recesijo in Major je zgubljal na popularnosti. Bolj kot z vladanjem se je bojeval z nemiri znotraj konzervativne stranke – zlasti zaradi odnosa do Evropske unije ter raznimi spolnimi in finančnimi škandali.

Major je imel praktično začrtane okvire delovanja s strani Margaret Thatcher, le da je uporabljal manj fundamentalističen monetarizem. Nadaljeval je privatizacijo in dokaj uspešno izboljšal kakovost javnega sektorja. V času njegovega vladanja je prišlo do približevanja

politične miselnosti leve in desne in Tony Blair¹, Majorjev naslednik kot premier, je deloval deloma po načelih Thatcherjeve in deloma po načelih Škotske delavske stranke. Obral je srednjo pot in tudi v njegovi politiki je tako čutili vpliv thatcherizma. Svojo politiko je sam poimenoval New Labour oz. Novo delo, kar lahko prevedemo kot nova politika Škotske delavske stranke, hkrati pa je to postalo neuradno novo ime Britanske delavske stranke.

Blair je več kot v gospodarstvu naredil na področju zunanje in še posebej notranje politike. Nekateri njegove spremembe v notranji politiki označujejo kar za največje spremembe v tristo letih britanske zgodovine (LeRoy, 2000). Kar je naredil, je, da je prenesel oblast s centralne oblasti Velike Britanije na regionalno raven. Mogoče tiči razlog za to tudi v dejstvu, da je Blair rojen v Edinburgu. Poleg tega je postal premier pri triinštiridesetih letih (najmlajši premier po letu 1812) in je že zaradi svoje mladosti bolj nagnjen k spremembam. Škotska je najlepši prikaz Blairove notranje politike, saj se je, kot že povedano, leta 1997 na referendumu odločila za delno ločitev od Velike Britanije. Podobno se je zgodilo tudi v Walesu, vendar je bila tam podpora osamosvojitvi precej manjša in celoten prenos oblasti poteka zelo počasi. V tem se jasno izraža, kateri narodi so skozi stoletja združenega kraljestva ob narodno identiteto in škotski narodni identiteti ne gre oporekati².

Blairova zunanja politika je predvsem opazna pri sodelovanju z Združenimi državami Amerike. Že od začetka vodenja britanskega parlamenta so Blaira zaradi mladosti in predvsem zaradi političnega mišljenja primerjali z ameriškim predsednikom Clintonom. Sodeloval je v kosovski krizi, odprto pomagal tako politično kot vojaško pri akcijah v Afganistanu in nenazadnje tudi pri iraški krizi.

Kakšni so in seveda bodo nadaljnji vplivi Thatcherjeve ter obeh njenih naslednikov, še ni znano. Dejstvo pa je, da je britansko in z njim seveda tudi škotsko gospodarstvo tudi zaradi njihove politike eno najmočnejših svetovnih gospodarstev. Kot kaže, se bo tudi prihodnje dvostrankarska »vojna« nadaljevala, vse pa kaže, da bo vse niti v rokah držala Blairova Nova delavska stranka. Torijci so po strukturi veliko starejši in se počasi umikajo s svojih sedežev. Edino, kar jim ostaja, je kapital. Velika večina jih je iz bogatih družin ali pa so si bogastvo pridobili sami in kapital v politiki je vedno dobra naložba za uspeh.

V kratkem se pričakuje odstop Tonyja Blaira z mesta predsednika vlade in imenovanje finančnega ministra Gordona Browna za novega premierja. Brown je hkrati član Škotske delavske stranke in se tako zaveda škotskega problema. (Wikipedia – Gordon Brown). V preteklosti je bil tako večkrat ožigosan za predstavnika Škotske v britanskem parlamentu. Po drugi strani ga je Škotska nacionalna stranka označila za izdajalca (Gordon Brown Betrays Scotland, 2006), saj je v več primerih deloval proti škotski fiskalni samostojnosti (Macdonnel, Urquhart, 2003). Kakšna bo torej Brownova politika – za ali proti samostojni Škotski, bomo

¹ Ker sta John Major in Tony Blair angleška premierja bližnje preteklosti, obstaja zelo malo literature, ki bi natančno opredelila njuno politiko in je zato opis bolj splošen.

¹ Vse o Škotski narodni identiteti je moč prebrati v diplomskem delu Nine Brovč (2003) – Ohranjanje narodne identitete na Škotskem.

videli v primeru, da bo tudi dejansko izvoljen za predsednika vlade, je pa dejstvo, da ne more zanikati svojih korenin in da bo veliko storil tako za Veliko Britanijo kot celoto, kot tudi za Škotsko. Edino, kar bi lahko vplivalo na njegovo neizvolitev, je prav dejstvo, da je Škot in da so se proti njemu obrnili Torijci, ki vedno bolj postajajo pro Britanski. Vselej je v vladanju državi vpletena politika in tudi v primeru Gordona Browna ni drugače. Velikokrat se uporablja za pripadnost določenemu delu Velike Britanije navijanje za določeno nogometno ekipo (ekipe so namreč razdeljene po področjih Velike Britanije – Anglija, Walles in Škotska) in temu, da je Brown izrekel javno podporo Angleški ekipi, mnogi še vedno pravijo, da je bil bolj zadovoljen, ko je zmagovala Škotska, kot ko je leta 1996 Paul Gascoigne, angleški reprezentant, premagal škotskega vratarja (The Observer, 2006). V tem primeru lahko rečemo, da bo v primeru izvolitve deloval v prid Škotske in ji pomagal do dodatnega razvoja.

5. ŠKOTSKI STRATEŠKI PROGRAMI

Škotska vlada si že od nekdanj prizadeva za to, da bi bilo gospodarstvo čimbolj razvito in da bi bila Škotska v svetovnem gospodarskem prostoru še bolj prepoznavna in priznana. Težnja po osamosvojitvi je postala še večja glede na to, da je bil ustanovljen škotski parlament in da ima vlada veliko več pristojnosti pri vodenju lastne gospodarske politike.

Vlada je opredelila programe, ki so sestavljeni strateško in ki povezujejo vse poslovne subjekte tako v javnem kot v privatnem delu gospodarstva. To povezavo so poimenovali *Partnership for a Better Scotland* oz. *Partnerstvo za boljšo Škotsko*. Z gospodarskimi programi želijo spodbuditi gospodarsko rast, zmanjšati revščino, ustvariti okolje, ki bo dolgoročno obstojno in zagotoviti varnost in mir (Scottish Economic Report, 2005, str. v-vi).

Pogradi so sestavljeni po posameznih sektorjih gospodarstva, za vse vrste zaposlenih oz. nezaposlenih, poleg tega pa še geografsko, saj je Škotska geografsko zelo raznolika. Jim Wallace – škotski minister za gospodarstvo in vseživljenjsko izobraževanje (Minister for Enterprise and Lifelong Learning) se zaveda, da je pomembno prezreti trenutne pritiske gospodarstva in gledati dolgoročno oz. srednjeročno (The Framework for Economic Development in Scotland, 2004: str. vi). Zato so načrti in programi sestavljeni za obdobje od pet do deset let in to jasno predstavlja strateški vidik. Seveda se strateški vidik s spremembami v svetovnem gospodarstvu spreminja in zato se spreminjajo tudi strateški programi škotske vlade (npr. Framework for Economic Development in Scotland, ki je bil prvotno sestavljen junija 2000 in nadgrajen septembra 2004 ter Smart Successful Scotland, ki je bil sestavljen leta 2001 in nadgrajen leta 2004). Vlada stalno upošteva, kaj je bilo narejeno, kaj se je v okolju spremenilo in kaj bi se še dalo izpopolniti, zato prihaja do novih – posodobljenih strateških programov. Da bi še poudarili pomen strategije, je potrebno povedati, da je v obeh programih besedna zveza, ki vsebuje besedo strateški - strateški pristop, strateška vloga in strateška navodila - uporabljena kar štiridesetkrat.

Dva dokumenta oz. programa, ki jih je izdalo škotsko ministrstvo za gospodarstvo v navezi z vsemi drugimi vladnimi oddelki, sta že omenjena Framework for Economic Development in Scotland (Okvir za ekonomski razvoj na Škotskem) - FEDS in Smart Successful Scotland (Pametna, uspešna Škotska) - SSS. FEDS je dokument, ki predstavlja glavne elemente strateškega pristopa v vladni pristojnosti. SSS pa je načrt, ki je podrejen FEDS-u, se ravna po njegovih načelih in navodilih, vendar pa še dodatno opredeli in začrta načrt področij v mnogih delih FEDS-a. Če povem malo drugače – Škotska mora biti pametna in uspešna na določenih področjih, da bi lahko uresničevala načrte, zarisane v FEDS-u.

To pa pomeni, da mora:

- imeti ambiciozno in samozavestno prebivalstvo,
- biti pripravljeno na vseživljensko učenje,
- biti navdušeno nad in odprto za inovacije,
- vgraditi načela trajnosti v vse, kar počne.

Glavni cilji strateških načrtov so dvigniti življenjsko raven s povečevanjem ekonomskih priložnosti vseh, in to na socialno in za okolje prijazen način.

Poleg obeh omenjenih dokumentov je nastalo še več drugih, ki še bolj podrobno opredeljujejo FEDS in SSS, po drugi strani pa s svojimi študijami podpirajo in nadgrajujejo razvoj obeh in jima nudijo podatke. Tak dokument je na primer Wealth Creation in Scotland (Ustvarjanje bogastva na Škotskem), ki podrobno opisuje sto najuspešnejših škotskih podjetij, njihovo produktivnost nasproti britanskim podjetjem, opredeljuje njihove investicijske težnje in podobno. Z vsem navedenim opredeljuje prednosti in slabosti teh podjetij ter hkrati celotnega gospodarstva. Še en tak dokument, ki nadgrajuje predvsem SSS, je Operating Plan 2004-2007 – *Operativni plan za leta 2004-2007*, ki ga je izdala vlada. Ta plan še dodatno razčleni SSS na strateška področja, ta pa še naprej na strateške prioritete. Strateške prioritete dobijo operativne prioritete, ki naj bi jih uresničila oz. poskusilo uresničiti škotsko ministrstvo za razvoj, operativne prioritete pa potrebujejo operativne dejavnosti. Te so navedene v tem dokumentu. S tem se strateški plan razvije do osnove na deduktiven način (izhaja iz grobe slike in strategije za celotno ekonomijo, nato pa vsako področje gospodarstva še naprej opredeli v skladu z osnovno strategijo). Edino, kar preostane je, da podjetja upoštevajo smernice in s tem tudi na nižjem nivoju sledijo čim večjemu razvoju. Ker pa je sledenje maksimalnega dobička osnovno ekonomsko načelo, je makroekonomska strategija izjemno pomembna.

Eden od strateških načrtov, ki so nastali pred kratkim, je tudi Okvirni nacionalni načrt (National Planning Framework). Ta program je sestavljen iz nacionalnih usmeritev za naslednjih 25 let. Ta program opisuje škotski geografski položaj ter verjeten razvoj gospodarskega okolja v prihodnosti. Kljub temu, da je tako daljnosežen, je vseeno sestavljen tako, da opisuje razvojne priložnosti posameznih pokrajin znotraj Škotske. Vsebuje tudi potreben razvoj infrastrukture, ki je kot tak smernica za državno vlaganje. Kako pomembna je strategija in razvoj Škotske za vse Škote, dokazuje politična združitev koalicijskih strank –

Škotske delavske stranke (Scottish Labour Party) in Škotskih liberalnih demokratov (Scottish Liberal Democrats). V izdanem dokumentu *Partnerstvo za boljšo Škotsko* (Partnership for a Better Scotland) natančno opisujejo prioritete, ki si jih je zadala vlada in načine, kako jih bodo dosegli. Glavna prioriteta je gospodarska rast, sledijo pa odlična javna uprava oz. storitve le-te, spodbujanje močnejših in varnejših skupnosti in razvoj samozavestne, demokratične Škotske (Measuring Scotland's Progress Towards a Smart, Successful Scotland, 2003). Rezultati strateškega načrtovanja so široko postavljeni cilji. Ponavadi so cilji takega načrtovanja povezani s primerjavami z drugimi državami oz. s sedanjim in pričakovanim relativnim stanjem določene države v primerjavi z drugimi. Škotska si je postavila za cilj izboljšati relativni položaj v primerjavi z razvitimi državami, ki so članice OECD. Čeprav je primerjava z boljšimi in najboljšimi lahko zelo slaba za začetno samozavest gospodarstva in vseh subjektov v tem gospodarstvu, je najboljša motivacija za napredek. Škotska vlada si je verjetno ravno zaradi slednjega razloga postavila tako visoke cilje. Trenutno opredeljena strategija škotske vlade je v desetih letih preseči povprečno raven razvitosti razširjene Evropske unije, strateški načrti in plani pa opredeljujejo načine, kako to doseči.

5.1. FEDS – Framework for Economic Development in Scotland

Škotska vlada (Scottish Executive) je ta dokument prvotno napisala leta 2000 in sicer z razlogom, povečati produktivnost tako v javnem kot v zasebnem sektorju ter z namenom, da gospodarstvo raste s čim večjo stopnjo rasti. Z razvojem gospodarstva in politike se je razvila strategija in s tem so dopolnili in popravili tudi FEDS. Medtem ko so vizija, glavni cilji in dejavniki, ki omogočajo doseganje ciljev ostali enaki, je novi dokument, izdan leta 2004, nadgradil prvotnega s tem, da je navedel glavne vladne prioritete. Te so naslednje (Business in the Parliament; 2005, str 3):

- osnovno izobraževanje in veščine,
- raziskave in razvoj ter inovacije,
- podjetniška dinamičnost,
- elektronska in fizična infrastruktura ter
- bolj učinkovito upravljanje z javnimi sredstvi.

Vlada lahko usmerja podjetja in jim pomaga z razvojem infrastrukture, pomaga podjetjem na trgih, kjer je regulacija nujno potrebna, in s stalnim promoviranjem socialnega, regionalnega in trajnostnega razvoja.

FEDS je sestavljen iz dveh delov. Prvi je glavni dokument, ki natančno opredeljuje glavne dejavnike strateškega pristopa, ki so v pristojnosti vlade. Drugi dokument se imenuje Background Analysis for FEDS - *Analiza ozadja FEDS-a*, ki bolj podrobno opiše ozadje strateškega razmišljanja in ponuja analizo razvoja gospodarstva, ki je v zadnjih letih nastala kot posledica FEDS-a.

Novi program se dotika področij, ki so v zadnjih letih pridobila na pomembnosti in jim daje večji poudarek. Ta področja so predvsem (The Framework for Economic Development in Scotland, 2004, str. 8):

- upravljanje javnih financ,
- poudarjena okoljevarstvena politika, ki bo zagotovila enake okoljske pogoje tudi prihodnjim generacijam,
- demografske spremembe ter
- sistem planiranja za pospeševanje na nekaterih in zaviranje razvoja na drugih področjih.

Škotska vlada se zaveda, da bo mogoče povečati gospodarsko rast samo s povečanjem konkurenčnosti gospodarstva na mednarodnih pa tudi na domačih trgih. Konkurenčnost na mednarodnih trgih se zvišuje z razvojem in hitrimi odzivi na razvijajoče, spreminjajoče se okolje. Da bi omogočili fleksibilno in razvito gospodarstvo, je potrebno imeti izobražene ljudi. To, da ima Škotska ministrstvo za gospodarstvo in vseživljenjsko izobraževanje, je jasen znak, da jim stalno izobraževanje pomeni izredno veliko. Škoti se zavedajo, da se je gospodarstvo spremenilo iz delovno intenzivnega v tako, ki je intenzivno z znanjem. Zagotovo si bodo v prihodnosti želeli tudi v tej novi vrsti gospodarstva prislužiti takšen položaj, kot ga je imelo škotsko gospodarstvo nekdanje, v delovno intenzivnem gospodarstvu.

Kot že povedano, je infrastruktura eden najpomembnejših dejavnikov pri gospodarskem razvoju določene države, naj si bo to transportna ali pa elektronska. Tega se zaveda tudi škotska vlada. Tega področja se dotika bolj kot sam FEDS že omenjen Okvirni nacionalni načrt. Število avtomobilov stalno raste. Število avtomobilov na tisoč ljudi leta 2001 je bilo 404 (Statistics and Trends, 2004), kar je sicer manj kot Slovenija – 426 avtomobilov na 1000 prebivalcev (leta 2000) (Earthtrends, 2003), vendar je zaradi koncentracije prebivalstva v centralnem predelu ta problem na Škotskem veliko bolj opazen. Vlada se trudi zmanjšati število zastojev in v celoti izboljšati transportne povezave po celotni Škotski.

Med glavne probleme, ki jih opredeljuje vlada, spada pomanjkanje podjetništva. Število novih podjetij na leto na 1000 prebivalcev je kar 30 odstotkov za stopnjo v Veliki Britaniji (Scottish Enterprise, 2005). Razlogov za tako stanje je lahko več. Premajhno zaupanje ljudi v domače gospodarstvo in v priložnosti, ki jih ponuja, premalo izobraženi ljudje, premalo vlaganja gospodarstva v raziskave in razvoj in podobno. Eden od problemov, ki se jih vlada zaveda, je tudi premajhen poudarek pomembnosti izvoza, kar je škotska vlada rešila oz. skuša rešiti z strateškimi plani, kot so Strategija globalnih povezav (Global Connections Strategy). Rezultati strateških planov se že kažejo, saj je število ljudi, ki si želijo odpreti lastna podjetja, naraslo, seveda pa je poleg spremembe kulture prebivalstva, potrebno tudi spremeniti vse vrste ekonomskih politik, da spodbudijo podjetništvo (omogočanje financiranja, bančni sistem, subvencije, kapitalski skladi, namenjeni podjetništvu in nenazadnje, povezava gospodarstva s šolskim sistemom

5.1.1. OSNOVNI PRINCIPI FEDS-a

FEDS je strateški načrt, ki uporablja naslednje osnovne pristope:

- dolgoročni pristop, vključno s spremembo kulture ljudi (podjetniški duh),
- komplementaren javni in zasebni sektor,
- uporabljanje vseh mogočih ekonomskih prijemov - tistih, ki so z devolucijo prišli v Škotske roke,
- pomembnost trajnosti – izjemen poudarek trajnosti po principu: *Pustiti naslednjim generacija, kar so prejšnje pustile nam,*
- ekonomske povezave med različnimi sektorji – na primer pretok znanja iz šolskega sistema v gospodarstvo,
- ekonomska rast je nacionalna prioriteta – pomembno zavedanje tega dejavnika vseh ljudi in medsebojno sodelovanje za doseg tega cilja ter
- uravnavanje in obvladovanje drugih ciljev z uporabo naštetih.

Vse te pristope uporablja FEDS za doseg skupnega cilja, namreč rasti gospodarstva in ustvarjanja priložnosti za vse ljudi.

Glavni problem, ki ga je opredelila vlada in ki pesti celotno gospodarstvo, je produktivnost. To pesti škotsko gospodarstvo že dalj časa in v zadnjem času se je le še povečala. Podrobnosti kaže naslednja tabela (Tabela 2), ki prikazuje bruto dodano vrednost na uro dela (kazalec produktivnosti) v letih od 1996 do 2001. Tabela prikazuje primerjavo produktivnosti več držav in skupnosti držav, za izhodišče pa služi Velika Britanija.

Tabela 2: Bruto dodana vrednost na uro dela v letih od 1996-2002 (VB=100)

	1996	1999	2001	2002
Francija	132,8	131,6	132,9	131,7
Nemčija	124,0	120,8	118,1	116,4
Japonska	89,4	88,0	87,2	Ni podatka
Velika Britanija	100,0	100,0	100,0	100,0
ZDA	122,7	122,2	119,9	119,4
G7	114,3	113,5	111,7	Ni podatka
Škotska	101,4	98,9	95,7	95,9

Vir: Urad za narodno statistiko

Iz tabele je razvidno, da je bila škotska produktivnost v letu 1996 še 1,4 odstotne točke nad produktivnostjo v Veliki Britaniji. Leta 2002 je bila škotska produktivnost le še 95,9 odstotka produktivnosti Velike Britanije.

5.1.2. DOSEGANJE REZULTATA

Drugi del FEDS-a prikazuje, na katerih elementih je poudarek pri oblikovanju programa. Ti elementi predstavljajo, kako bodo predvideni dejavniki prispevali udejanjati cilje FEDS-a. Ker ti elementi ne predstavljajo dejstev, ampak samo predviden razvoj dogodkov, so izraženi z vprašalnimi povedmi in sicer so ta vprašanja sledeča (The Framework for Economic Development in Scotland, 2004, str. 12):

1. Kako bo upravljanje javnih financ prispevalo k ustvaritvi FEDS-a?
2. Kaj bo prispevala nacionalna ekonomska infrastruktura?
3. Kaj bo s FEDS-om pridobil podjetniški sektor?
4. Kako bo vlada osnovala ekonomsko trajen razvoj?
5. Kakšen vpliv imajo demografski dejavniki na FEDS?
6. Kako bo vlada dosegla svoje socialne in regionalne cilje?

Odgovori na vsako od vprašanj so obsežno opredeljeni in preobširni za dolžino tega dela, zato jih bom zgolj bolj zgoščeno obrazložil.

Kako bo upravljanje javnih financ prispevalo k ustvaritvi FEDS-a?

Glede na to, da predstavljajo javni izdatki na Škotskem precejšni del BDP-ja, je tudi njihov vpliv na gospodarstvo znaten. Pri javnem sektorju se zdi pomembno, da je produktiven in da v produktivnosti ne zaostaja za ostalim gospodarstvom. Glavni cilj vlade je, da se produktivnost viša po čim višji stopnji. Poleg tega si želi čimbolj povečati vpliv zasebnega sektorja. Kar zadeva zviševanje produktivnosti, so najpomembnejši pristopi naslednji (The Framework for Economic Development in Scotland, 2004, str. 12):

- integriteta in transparentnost izdatkov,
- ocenjevanje produktivnosti izdatkov,
- inovativnost in produktivnost v javnem sektorju in
- nadaljevanje trenutne fiskalne politike.

Kaj bo prispevala nacionalna ekonomska infrastruktura?

FEDS se dotika naslednjih področij infrastrukture:

- sistem planiranja,
- transportna infrastruktura,
- šolski sistem,
- vseživljenjsko izobraževanje,
- elektronska infrastruktura in
- zdravstvo.

Medtem, ko je vpliv transportne infrastrukture in zdravstva jasen, je vredno omeniti, kaj pomeni sistem planiranja. Sistem planiranja pomeni usmerjanje nadaljnjega razvoja urbanega in ruralnega okolja, tako da spoštuje interese posameznika in sledi interesom množice.

Strategije se vedno bolj udeležujejo v razvoj elektronske infrastrukture. Vzrok je mogoče utemeljiti s pomenom, ki ga imata dejavnosti poslovnih in finančnih storitev v sektorju storitev in na splošno v celotni ekonomiji. Z razvojem elektronske infrastrukture se lahko dejavnost poslovnih storitev še uspešno razvije. Poleg tega se kažejo očitne geografske razlike v širokopasovni povezljivosti. Plan je bil, da se povezljivost omogoči tudi v škotskem višavju in na severnem delu Škotske in sicer do konca leta 2005. Po zadnjih poročanjih in akcijah, ki jih imajo podjetja, lahko ugotovimo, da je bil ta cilj dosežen.

Na Škotskem imajo šole jasno postavljene cilje in norme, kako izobraziti svoje učence, dijake in študente. Cilj je povečati standarde na vseh področjih, še posebej pa pismenost in matematične veščine. Stalno se je potrebno izpopolnjevati in razvijati ter v skladu s tem spreminjati predmetnike (na primer, poudarjati izobraževanje informacijske tehnologije, oblikovanje kreativnih delavnic in podobno), skušati vcepiti v kulturo podjetniško razmišljanje, spodbujati enakopravnost in osnovno oblikovanje morale, vrednot in nacionalne pripadnosti.

Kaj bo s FEDS-om pridobil podjetniški sektor?

FEDS se trudi opredeliti poti k zvišanju mednarodne konkurenčnosti škotskih podjetij, zato se opredeljuje za programe, ki bi spodbujali ustvarjanje novih, uspešnih podjetij in tiste, ki bi pripomogli k rasti obstoječih (The Framework for Economic Development in Scotland, 2004, str. 20). Zaradi relativno drage delovne sile in drage valute ter posledično visokih stroškov dela, Škotska ne more temeljiti svoje konkurenčne prednosti na nizkih stroških dela. Ima pa izjemno dobre univerze in tu lahko izkoristi svoje prednosti, česar se v vladi zavedajo. Velik pomen dajejo namreč nadaljnjemu razvoju univerz in po drugi strani povezavi z gospodarstvom.

Strategija FEDS spodbuja Škotsko in škotska podjetja, da bi se bolj usmerila v tujino. Želi si, da bi podjetja dobila svoje prednosti s povezavami s tujimi podjetji. Takšne povezave povzročajo pretok znanja in s tem izboljšanje gospodarskega stanja. Mednarodno povezovanje je težko spodbujati. Poveča se ga lahko predvsem z dajanjem informacij o poslovanju mednarodnih podjetij, s fiskalnimi prijemi in podobno.

Da se škotska vlada zaveda pomembnosti podjetništva za razvoj celotne družbe, je vidno v dodatnih strateških programih, ki se dotikajo razvoja podjetništva. Eden takšnih je Pristop do podjetništva – Approach to Entrepreneurship iz leta 2002. V njem je opredeljeno, kaj je potrebno storiti za spodbuditev podjetništva in začne se s spreminjanjem kulture. Podjetništva učijo že najmlajše in z vzornimi podjetniki skušajo pri vseh spodbuditi podjetniško žilico. Poleg tega uspešni in uveljavljeni podjetniki mladim svetujejo in jim s tem olajšajo pot do uspešne implementacije podjetniške ideje.

Vlada v programu načrtuje strateško regulacijo trga, s katero naj bi varovali interese posameznika in okolja. To se navezuje na trajnostni razvoj okolja.

Kako bo vlada osnovala trajnostni ekonomski razvoj?

Svetovna in škotska ekonomija stalno zvišuje produktivnost, kar pomeni, da je potrebno manj virov za enako proizvodnjo, vendar je potrebno vseeno storiti vse, da bi se ti še manj izrabljali in da bi imele naslednje generacije enake priložnosti in možnosti, kot jih imajo sedanje.

Glavni faktorji trajnostnega razvoja so želja po trajnostni proizvodnji in porabi. To pomeni, da se ohranja ekosistem, hkrati pa povečuje kakovost življenja sedanjih in prihodnjih generacij. Za doseg ciljev je potrebno naslednje (The Framework for Economic Development in Scotland, 2004, str. 24):

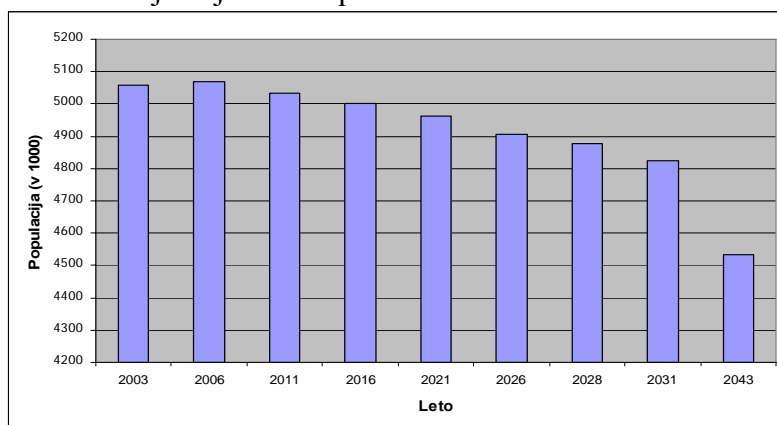
- bolj učinkovita in dobičkonosna proizvodnja, ki porablja manj surovega materiala;
- večja dodana vrednost izdelkov z manj onesnaževanja okolja in proizvodnje odpadkov ter
- preskrba več potreb porabnikov z manjšo porabo energije, vode in odpadkov.

Pri trajnostnem razvoju Škotske se vlada zanaša na strateški načrt vlade Velike Britanije – Okvirni načrt spreminjanja vzorca (Changing Patterns Framework) iz leta 2003, dodatno pa uporablja strategijo Zelene zaposlitve – Green Jobs Strategy in s promoviranjem načela – *Naredi malo, spremeni veliko* (Do a little, change a lot) (The Framework for Economic Development in Scotland, 2004, str. 24). Za trajnostni razvoj je potrebno uporabljati obnovljive vire energije, s čimer se lahko država bolj osamosvoji, saj ni odvisna od uvoza neobnovljivih virov. Pozitivni vplivi na okolje z izrabo teh materialov so neizpodbitni. Novi – obnovljivi – viri energije, so: sončna energija, mehanična energija (veter) in nenazadnje energija plimovanja. Slednja naj bi do leta 2020 pomenila 10 odstotkov proizvedene energije na Škotskem. Vir energije, za katerega osebno mislim, da bo prinesel popoln preobrat v proizvodnji in izrabi energije, je fuzijska energija.

Kakšen vpliv imajo demografski dejavniki na FEDS?

Škotsko in večino razvitih držav pestijo v zadnjem času razni demografski dejavniki. Najbolj pereča sta nedvomno padanje populacije in staranje le-te. Produktivni ljudje, torej tisti, ki povečujejo proizvodnjo določene države, spadajo v delovni kontingent, ki se stalno oži. Projekcije kažejo stalno padanje populacije, kar jasno nakazuje naslednja slika (Slika 4):

Slika 4: Projekcija števila prebivalcev na Škotskem

Vir: General Register Office for Scotland, 2004.

Posledica zmanjševanja števila prebivalcev je zmanjševanje delovno aktivnih ljudi, torej tistih, ki proizvajajo dodano vrednost in s tem skrbijo za gospodarsko rast. Gospodarska rast je sicer še vedno pozitivna, vendar je za to potrebna vedno višja stopnja produktivnosti. Prav zaradi padanja populacije gospodarska rast ni tako visoka, kot bi sicer lahko bila.

Padec celotne populacije in delovno aktivnih je mogoče zajezi na več načinov. Eden od načinov je, da vlada z raznimi ukrepi (tako marketinškimi, kot gospodarskimi in političnimi) spodbudi imigracije. Primeri ukrepov so spodbude za priseljence z visoko izobrazbo oz. za zaposlene, ki ustvarjajo najvišjo dodano vrednost. Dober izobraževalni sistem, ki privablja tuje študente, da študirajo na Škotskem in tam tudi ostanejo. Promocija države kot deželo priložnosti, odprto za nove ljudi, kulture in podobno.

Poleg upadanja prebivalcev se prebivalstvo tudi stara. Da bi nekako izničili ali pa vsaj zmanjšali vpliv tega trenda na proizvodnjo, na Škotskem višajo pokojninsko dobo. Podobne ukrepe uporablja večina svetovnih vlad, saj se trend staranja prebivalstva kaže praktično v vseh razvitih državah in drugega načina za ohranitev socialne stabilnosti praktično ni.

Kako bo vlada dosegla svoje socialne in regionalne cilje?

Socialni in regionalni cilji vlade na Škotskem ostajajo enake že preteklih 20 let. Želja je zmanjšati regionalne razlike predvsem v stopnji brezposelnosti in povečati splošno ekonomsko stanje vseh regij. Cilji so ostali enaki, vendar pa so se v dvajsetih letih spremenili instrumenti za doseg le-teh. Škotska uporablja sredstva iz evropskih strukturnih skladov za razvoj infrastrukture podeželja in majhnih obrtnih in proizvodnih dejavnosti. Ta sredstva namenjajo predvsem za razvoj severnega – goratega dela.

Socialni cilji vsake države so dokaj jasni – kakovost in visok standard življenja svojih državljanov. Škotska stremi v vseh svojih programih k temu, tako da je težko izpostaviti najpomembnejšega. Morda je zanimiva skrb za dosegljivost nepremičnin vsakemu državljanu. Vlada se trudi do leta 2007 pridobiti 70.000 socialnih stanovanj, s čimer bi v veliki meri pomagali tistim, ki si dragih stanovanj ne morejo privoščiti.

5.2. SMART SUCCESSFUL SCOTLAND – Pametna, uspešna Škotska

Prvotno je bil ta program namenjen kot usmeritev škotske vlade k doseganju nacionalnega razvoja, dandanes pa je postala ta fraza že neke vrste sinonim za cilje celotne škotske populacije. Prav zaradi tega razloga, ker je SSS prerasel svoje osnovne okvire, je bil leta 2004 revidiran in prenovljen.

Dokument je sestavljen iz naslednjih delov (A Smart, Successful Scotland, 2004, str. 1):

- vizija, ki predstavlja, kakšni so cilji,
- kakšen je izziv pri doseganju vizije,
- pristop k doseganju vizije – povezava vlade in podjetniškega sektorja ter doseganje uspeha s partnerstvi,
- prioritete – rast števila in velikosti podjetij, veščine in izobraževanje in globalne povezave,
- spoznanje potenciala lokacije Škotske in
- udejanjanje SSS-a.

Vizija je bila že predstavljena. Uspešni, samozavestni in emancipirani državljani, ki se vseživljenjsko izobražujejo, se zavedajo pomena inovacij in trajnostnega razvoja. Zopet so poudarjene globalne povezave, razvoj podjetniškega sektorja in izobraževanje. Podjetništvo pomeni ustanavljanje novih podjetij, ki rastejo in ki ustvarjajo blaginjo za posameznike in celotno skupnost. Podjetja morajo biti pripravljena konkurirati na mednarodnem trgu, saj le na ta način lahko dosegajo dovolj visoko stopnjo rasti. Da pa bi lahko na mednarodnih trgih sploh sodelovala, morajo biti vzpostavljeni pogoji, ki jih prvotno določa država. Za razvoj podjetništva je potrebno tudi veliko znanja in raziskovanja novih možnosti, za kar je potrebno vzpostaviti uspešen model izobraževanja. Vidimo lahko, da se vsi dejavniki, ki so opredeljeni kot prioritete in pristopi k doseganju vizije v SSS, povezani. Škotska pa ima ustvarjeno že dokaj dobro podlago, da se lahko navedeno uresniči.

Izzivi, ki jih vlada pri doseganju vizije sprejema, so naslednji:

- trajnostni razvoj,
- produktivnost,
- osnovni dejavniki pri doseganju posameznih glavnih nalog in
- spreminjajoče svetovno gospodarsko okolje.

V programu je natančno opredeljen način doseganja posameznih prioritet. Ker sem v nalogi posamezne prioritete in načine doseganja le-teh že opisal, teh načinov ne bom še enkrat podrobneje obravnaval. Vredno pa je omeniti načine oz. kazalce za merjenje doseganja planov, opredeljenih v SSS.

Ti so naslednji (A Smart, Successful Scotland, 2004, priloga a):

- Kazalci splošnega napredka:
 - bruto domači proizvod,
 - emisije plina CO₂,
- Kazalci rasti podjetij:
 - hitro rastoča podjetja (novo nastala podjetja),
 - odstotek podjetij, ki trgujejo preko spleta,
 - stopnja raziskav in razvoja podjetij v BDP,
 - stopnja produktivnosti v industriji.

- Kazalci globalnih povezav:
 - stroški in geografska pokritost širokopasovnih povezav,
 - delež podjetij, ki izvažajo,
 - odstotek diplomirancev napram številu zaposlenih,
 - neto migracije, kot odstotek števila prebivalcev.
- Kazalci veččin in izobraževanja:
 - odstotek zaposlenega delovnega kontingenta,
 - odstotek starih od 16 do 19 let, ki se ne izobražujejo in niso zaposleni,
 - odstotek zaposlenih, ki se dodatno izobražujejo,
 - zmanjševanje zaostanka področij, kjer je nezaposlenost največja.

Za povzetek škotskih strateških načrtov lahko rečem, da so programi izjemno dobro premišljeni in načrtovani. Z devolucijo, ki se je zgodila leta 1999, se je Škotska postavila pred izziv, kako brez posredovanja ali pa vsaj brez očitnega posredovanja Velike Britanije postati čimbolj uspešna in svetovno priznana država. Strateški načrti kažejo priložnost, hkrati pa tudi ovire pri doseganju tega cilja. Če se bo nadaljeval trend, ki so ga vzpostavili in če bodo ljudje še naprej sprejemali vse vladne iniciative za svoje, doseg cilja ni vprašljiv. Edina težava, ki teži Škotsko, je ta, da ne morejo brez omejitev upravljati s svojimi sredstvi, pridobljenimi iz davkov, kakor tudi ne z monetarno politiko. Obe področji sta še vedno v veliki meri v pristojnosti vlade v Westminsteru. Če bi imela Škotska vlada pristojnosti za uravnavanje obeh politik (monetarne in fiskalne), bi bila pot do cilja lažja, tako pa bo težja, vendar pa je nedvomno dosegljiva.

Prav zaradi razloga, da so vsi glavni politični in ekonomski prijemi še vedno v rokah vlade Velike Britanije, se nadaljuje na Škotskem težnja k nadaljnjemu osamosvajanju. Poleg osamosvajanja Škotske iz objema Velike Britanije se mnogi tudi v slednji borijo za osamosvojitve ali bolje rečeno – k ohranjanju trenutnega statusa. Približevanje Velike Britanije Evropski uniji se namreč mnogim zdi nesmiselno.

Kakšni so interesi in načrti za nadaljnjo odcepitev, kdo vodi te procese in kako vplivajo strateški načrti na odcepitveni proces bo rdeča nit sklepnega dela naloge.

6. ŠKOTSKA V PRIHODNOSTI

Dva, verjetno najpomembnejša razloga, da je leta 1997 prišlo do devolucije škotske vlade, sem podrobneje že opisal. Nafta v Severnem morju ter Margaret Thatcher sta povzročila na eni strani povečano samozadostnost škotskega narodnega gospodarstva, na drugi strani pa je Thatcherjeva kljub načeloma uspešni politiki, povzročila tako močno nezadovoljstvo s skupno vladavino, da so se pojavile močne težnje po osamosvojitvi. Dandanes je Škotska relativno samostojna, na drugi strani pa je še vedno precej omejena s strani vlade v Westminsteru. Število Škotskih poslancev v tem parlamentu naj bi do naslednjih volitev v britanski

parlament padlo z 72 na 59, kar pomeni, da bo imela Škotska manjši vpliv na vso skupno politiko. Vsaka boniteta, ki jo nekemu vzameš, nedvomno pomeni nezadovoljstvo. Čeprav je trenutno število škotskih poslancev večje, v primerjavi s številom prebivalcev Škotske in drugih delov Velike Britanije, grenak priokus ostaja. Poleg tega mnogi Britanci in Škoti pravijo, da imajo več skupnega z Američani in celo z Irci kakor med seboj (Gabb, 2005).

Vsi ti razlogi in še mnogi drugi, vodijo ne samo k delni odcepitvi, ki je bila izvedena leta 1999, ampak k popolni, torej k suverenosti Škotske tako v njeni notranji, kot v zunanji politiki. Pri tem velja poudariti dejstvo, da je za vsakega človeka najpomembnejše, da ve, kako se bo porabil njegov denar in da lahko o tej porabi tudi odloča. Poleg tega si ljudje želijo, da bi se politiki ukvarjali s problemi, ki zadevajo njihovo državo. Zastopanje in odločanje o državi sami je drugotnega pomena (Škotski poslanci, ki sedijo v parlamentu Velike Britanije se večinoma časa ukvarjajo s problemi Velike Britanije, Škotske pa praktično ne obravnavajo) – večinska vprašanja so vedno pred manjšinskimi.

Glavni zagovorniki škotske neodvisnosti so že od nekdaj predstavniki Škotske nacionalne stranke. Z neodvisnostjo si želijo odpraviti vse zgoraj naštetе probleme, ki izhajajo iz unije. S tem ne želijo škodovati nobenemu narodu, ampak zgolj želijo ustvariti okolje, ki bi bilo najboljše za ustvarjanje blaginje na škotskem (Dave M.; 2006)). Poleg te stranke se za neodvisnost borijo tudi številne druge stranke in neodvisne skupine. Najpomembnejši borci za neodvisnost so tako Škotska nacionalna stranka (Scottish National Party), Stranka zelenih (Scottish Green Party), Socialistična stranka Škotske (Scottish Socialist Party), druge stranke, ki niso v parlamentu in podpirajo neodvisnost pa so naslednje: Škotska stranka neodvisnosti (Scottish Independence Party), Stranka za svobodno Škotsko (Free Scotland Party), Škotska stranka za svobodo (Scottish Freedom Party) in drugi (Wikipedia: Scottish Independence).

Navadno se v modernih demokratičnih državah pojavljajo nasprotujoči si politični poli. Tako je nasprotni pol gornjih strank zastopan v tistih, ki podpirajo zvezo z Veliko Britanijo. Razmišljanje tega pola je, da je Škotska ekonomsko močnejša znotraj Velike Britanije in da ima tudi močnejšo zunanjo pozicijo, kakor če bi bila samostojna. Sam se s tem ne strinjam. Škotska bi namreč lahko samostojno razpolagala z nafto, načrpano v Severnem morju, bolj samovoljno bi lahko urejala monetarno in fiskalno politiko, ki bi bila bolj specifična in prirejena za ta prostor in zato bolj uspešna in lahko bi popolnoma samostojno vstopala v mednarodni prostor. Vpliv na Veliko Britanijo bi bil zanemarljiv. Prebivalstvo Škotske predstavlja samo desetino prebivalcev Velike Britanije ter prav toliko nacionalnega proizvoda. Od Združenega kraljestva bi ostale še vedno tri od štirih volilnih okrožij (Wales, Severna Irska in Anglija), tako da ime ne bi ostalo brez pomena. Velika Britanija bi bila zgolj manjša, vendar pa še vedno *velika*.

Kaj se bo s Škotsko v prihodnosti res dogajalo, je odvisno od veliko faktorjev. Ko govorimo o prihodnosti, obstaja vedno določena mera negotovosti. Tega se vlada in vsi Škoti tudi zavedajo in zato so ustanovili komisije, ki preučujejo razvoj Škotske v prihodnosti. Prva takih

raziskav je bila *Scenarios for Scotland: A Journey to 2015*¹, narejena neposredno po delni osamosvojitvi leta 1997 in analiza je trajala vse do 1999². Rezultat je bil slika Škotske v prihodnosti in sicer v dveh različicah – dobri in slabi. Determinante položajev so bile naslednje (Davies, McKim, Scott, 1999):

- ekonomija,
- nacionalna kultura,
- socialna povezanost, politika,
- povezanost z Veliko Britanijo in preostalim svetom ter
- infrastruktura in institucije.

Po dobri varianti Škotska prosperira v letu 2015 v vseh pogledih. Rast gospodarstva je višja od povprečja EU in ostalih razvitih držav, omejijo upadanje števila prebivalcev, v političnem prostoru vlada kohezija in ne razdvojenost, nafta in plin še vedno veliko prispevata v škotski proračun in nenazadnje – Škotska se utrdi kot trgovski in kulturni center.

Po slabši varianti pa slika ni tako bleščeča. Rezultati so namreč slaba gospodarska rast in zaostajanje za razvitimi državami, regijske razlike se še povečajo, mednarodna podjetja prevzemajo škotska in pojavi se še večji beg možganov, saj je socialni in ekonomski položaj vedno slabši.

Danes stanje ne odgovarja ne eni in ne drugi varianti. Škotska je sicer izjemno razvita in nedvomno se še naprej uspešno razvija, vendar pa je potrebno storiti še veliko, da se bo uresničila najboljša varianta. In tega se zaveda tudi škotska vlada ter vsi Škoti.

Škotska vlada si je zastavila lepe cilje in naredila je veliko, da bi se le-tem približala.

Nedvomno je škotska prihodnost prej lepa kot ne. Postavljeni programi in vsi strateški načrti so zelo dobro postavljeni, postavljena je infrastruktura in večina drugih dejavnikov, dejansko pa bo morala Škotska v notranjem političnem prostoru delovati bolj povezano, saj le tako lahko ustvari vse, kar si je zadala.

¹ Prevod – Scenariji za Škotsko: Pot do leta 2015.

² Raziskave so izvedli nekateri med najbolj priznanimi inštituti na Škotskem in sicer Univerza v Strathelydeu, Univerza St. Andrews, The Scottish Council Foundation, International Futures Forum in drugi (Les NOTES d' ALEPH, 2005).

LITERATURA

1. Arter David : The Scottish Parliament and the Goal of a 'New Politics': a Verdict on the First Four Years. Aberdeen : University of Aberdeen, 2003. 30 str.
2. Boyle Mark, Motherwell Suzanne: Attracting and Retaining Talent: Lessons for Scottish Policy Makers from The Experiences of Scottish Expatriates in Dublin. Dublin : Scotecon.net, 2003. 28 str.
3. Boyson Rhodes, Marino Antonio: What We Can Learn from Margaret Thatcher. Washington : Heritage Lectures št. 650, november 1999. 15 str.
4. Brovč Nina: Ohranjanje nacionalne identitete na Škotskem. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2003. 66 str.
5. Caplan Brian: The Critics of Keynesianism: A Survey. London : Libertarian Alliance. 12 str.
6. Clift Ben, Tomlison Jim: New Labour and Keynesianism: From Fine Tunning to Coarse Tunning?. Leeds : University of Leeds, 2005. 16 str.
7. Davies Adrian, McKiernan Peter, Scott Adam: Scenarios fot Scotland – A Journey to 2015. St. Andrews : University of St. Andrews, 1999. 45 str.
8. Greenberg Stanley B.: The Death of Thatcherism. Washington : The Washington Post, 2001. 2 str.
9. Honjo Keiko et al : International Monetary Fund – United Kingdom. Washington : International Monetary Fund Publication Services, 2005. 79 str.
10. Knox W. W.: A History of the Scottish People – Summary of Economy and Society in Scotland 1840-1940. Edinburgh, 2005. 18 str.
11. MacDonald Ronald, Hallwood Paul: The Economic Case for Fiscal Liberalism in Scotland. Connecticut : University of Connecticut, 2004. 94 str.
12. Mair Douglas, Laramie Anthony J.: Fiscal Policy and the Scottish Economy. Cardiff : Univerity of Cardiff, 2003. 15 str.
13. Norčič Oto: Uvod v politično ekonomijo. Ljubljana: Ekonomska Fakulteta, 1999. 199 str.
14. Rothbard Murray N.: Making Economic Sense. Auburn : Ludwig von Mises Institute, 1995. 380 str.
15. Safferling Christoph: An Insight into the Scottish Economy. 2000
16. Scottish Chamber of Commerce: Manifesto for Business 2003. Glasgow : Scottish Chamber of Commerce, 2003. 23 str.
17. WrighRobert E. t: Population Ageing and Immigration Policy. Bonn : scotecon, 2004. 16 str.

VIRI

1. 20th Century Scotland – An Introduction. BBC.
[URL: http://www.bbc.co.uk/history/scottishhistory/modern/intro_modern2.shtml], 5.7.2006.
2. A modern regional policy for the United Kingdom: HM Treasury. Norwich: Crown Copyright, 2005. 67 str.
3. A Smart, Successful Scotland – Ambitions for the Enterprise Networks: Scottish Executive. Edinburg : Crown Copyright, 2001. 21 str.
4. A Smart, Successful Scotland: Scottish Executive. Edinburg : Crown Copyright, 2004. 35 str.
5. Arrowsmith: Bleak future predicted for trade unions. European Industrial Relations Observatory On-line.
[URL: <http://www.eiro.eurofound.ie/2005/04/feature/uk0504109f.html>], 2005.
6. As a true patriot, Mr Brown must enter the devolution debate. The Observer. [URL: <http://politics.guardian.co.uk/comment/story/0,,1810783,00.html>], 2.7.2006.
7. Background Analysis to the Framework for Economic Development in Scotland: Scottish Executive. 109. str.
[URL: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/25725/0025720.pdf>], 2004.
8. Business in the Parliament Conference 2004 – Update on Issues Raised by Businesses: Scottish Executive. Edinburgh : Crown Copyright. 16. str.
[URL: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/55971/0016135.pdf>], 2005.
9. Chris Bambery: Decline and Fall. Socialist Review 182.
[URL: <http://pubs.socialistreviewindex.org.uk/sr182/bambery.htm>], 1995.
10. Construction - Scottish Sector Profile 2005: Futureskills Scotland. [URL: <http://www.futureskillsscotland.org.uk/nmsruntime/saveasdialog.asp?IID=449&sID=398>], 2005.
11. Dave M.: Article on Independence. DOBSCAN.
[URL: http://www.siliconglen.com/Scotland/19_19.html], 2006.
12. Donald MacKay: Scotland's Enterprise Deficit. Policy Institute. [URL: <http://www.policyinstitute.info/AllPDFs/ScotlandsEntDeficit.pdf>], 2001.
13. Earthtrends: Energy and Resources – Transportation: Passenger cars per 1000 people.
[URL: <http://earthtrends.wri.org/text/energy-resources/variable-290.html>], 2006.
14. Economy Key facts: Scottish Enterprise. 2. str. [URL: http://www.scottish-enterprise.com/publications/scottish_key_facts_june_2006.pdf], 2006.
15. Electronics – Key Facts. Scottish Development International. [URL: <http://www.scottishdevelopmentinternational.com/pages/KeySectors/Electronics/Keyfacts/ElecKeyFacts.asp>], 2005.
16. Encyclopedia of Political Information: Monetarism.
[URL: <http://www.politicalinformation.net/encyclopedia/Monetarism.htm>], 16.2.2006.

17. European region of the Future 2004/5: Scotland [URL: http://www.fdimagazine.com/news/fullstory.php/aid/886/European_region_of_the_FuFutu_2004_5:_Scotland.html], 20.4.2004.
18. Factsheet – Devolution: Scottish Executive. 5.str [URL: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/923/0011111.pdf>], 2005.
19. Factsheet – Education: Scottish Executive. 9.str. [URL: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/920/0018693.pdf>], 2005.
20. Factsheet – Legal System: Scottish Executive. 7. str. [URL: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/925/0000078.pdf>], 2005.
21. Factsheet – Scotland in Short: Scottish Executive. 6. str. [URL: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/923/0010669.pdf>], 2005.
22. Gabb Sean: Why the English should welcome Scottish Independence. Global Ideas Bank, [URL: <http://www.globalideasbank.org/site/bank/idea.php?ideaId=102>], 2005.
23. Gordon Brown Betrays Scotland. Bailstone Independent. [URL: <http://independentbaillieston.blogspot.com/2006/04/gordon-brown-betrays-scotland.html>], 2006.
24. Gross Domestic Product for Scotland for the 4th Quarter of 2004: Scottish Executive. 16. str. [URL: <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/37432/0011663.pdf>], 2005.
25. Industry Overview: Scottish Enterprise. [URL: http://www.talentscotland.com/view_item.aspx?item_id=1365], 2006.
26. James Halliday: Scotland – A Consise History. Edinburg : Steve Savage Publishers Ltd.. [URL: <http://www.electricscotland.com/history/scotland/index.htm>], 1990.
27. Leroy Michael: Books and Culture Corner: Tony Blair’s Devolution Revolution. ChristianityToday. [URL: <http://www.christianitytoday.com/ct/2000/103/18.0.html>], 2000.
28. Les Nores 'd Aleph: Scotland: Devolution and Future Studies. Aleph: 2005, No. 27.. 4. str. [URL: <http://www.plan.gouv.fr/intranet/upload/publications/documents/NoteAlephScotlandDevolution&FT.pdf>], 1.6.2005.
29. MacDonell Hamish, Urquhart Fran: Brown: The SNP hiding true intent behind fiscal debate. The Scotsman. [URL: <http://business.scotsman.com/topics.cfm?tid=51&id=463342003>], 23.4.2003.
30. McWilliams Douglas et. al.: Scotland's Economy – New Ways Forward. Policy Institute. 4. str. [URL: <http://www.policyinstitute.info/AllPDFs/Scotlandseconomynewwaysforward.pdf>], 2002.
31. Measuring Scotland's Progress Towards a Smart, Successful Scotland: Scottish Executive. Edinburg: Crown Copyright, 2003. 74 str.
32. Projected Population for Scotland (2003 based): General Register Office for Scotland. 9. str.[URL: <http://www.gro-scotland.gov.uk/files/03bpps-paper.pdf>], 2004.
33. Schlesinger Philip: Scottish Parliament: Devolution, the Media and Political Culture. Arena, University of Oslo, 1998.
34. Scotland: A Global Connection Survey: Scottish Executive. Edinburgh : Crown Copyright, 2001. 35 str.

35. Scotland: The Facts.
[URL: http://www.demos.co.uk/SCOTTrendsv8_pdf_media_public.aspx], 2003.
36. Scottish Economic Report 2004: Scottish Executive. Edinburgh : Crown Copyright, 2004. 134 str.
37. Scottish Economic Statistics: Scottish Executive. Edinburg: Crown Copyright, 2004. 190 str.
38. Scottish Economic Statistics: Scottish Executive. Edinburg : Crown Copyright, 2002. 156 str.
39. Scottish Enterprise Operating Plan 2004-2007: Scottish Enterprise. Glasgow: Scottish Enterprise, 2004. 35 str.
40. Scottish Parliament Building Wins Stirling Prize: Scottish Parliament.
[URL: <http://www.scottish.parliament.uk/nmCentre/news/news-05/pa05-094.htm>], 2005.
41. Scottish Venture Capital – Key Facts: Scottish Development International.
[URL:http://www.scottishdevelopmentinternational.com/pages/TaxCredit/Venture/KeyFacts/key_facts.asp], 2005.
42. The Framework for the Economic Development in Scotland: Scottish Executive. Edinburgh : Crown Copyright, 2004. 41 str.
43. The Way Forward: Framework for Economic Development in Scotland: Scottish Executive:. [URL: <http://www.scotland.gov.uk/library3/economics/feds-07.asp>], 2005.
44. Way Forward – Framework for Economic Development in Scotland: Scottish Executive. Edinburgh : Scottish Executive, 2000. 92 str.
45. Wikipedia: Scottish Independence.
[URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Scottish_independence], 2006.
46. Wilenius Paul: Enemies within: Thatcher and the unions. BBC News.
[URL: http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk_politics/3067563.stm], 5.3.2004.